

Modet att bedöma själv

Det sociala arbetets handlingsutrymme inom det
finländska mottagningssystemet

Iiris Annala

Helsingfors universitet
Statsvetenskapliga fakulteten
Socialt arbete
Pro gradu-avhandling
December 2018

Fakultet: Statsvetenskapliga fakulteten		Magisterprogrammet i samhällsvetenskaper
Författare: Iiris Annala		
Arbetets titel: Modet att bedöma själv. Det sociala arbetets handlingsutrymme inom det finländska mottagningssystemet		
Läroämne: Socialt arbete		
Arbetets art: Pro gradu	Datum: December 2018	Sidoantal: 82
<p>Referat</p> <p>Temat för denna pro gradu-avhandling är det sociala arbetets handlingsutrymme inom det finländska mottagningssystemet. Forskningsfrågan som avhandlingen avser att svara på är: hurdan är det sociala arbetets handlingsutrymme inom mottagningssystemet? Studien strävar efter att utreda hurdana bedömningar socialarbetare kan göra inom det uppdrag som Migrationsverket har delegerat till dem. Avhandlingen syftar ytterligare till att skapa en uppfattning om det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet. Vid sidan av analysen av forskningsfrågorna diskuteras begreppen särskild utsatthet och särskilda behov. En central teori som har inspirerat formuleringen av forskningsfrågorna är Karen Healys dynamiska modell om hur det sociala arbetets handlingsutrymme utformas i ett samspel mellan organisationer och socialarbetare.</p> <p>Det empiriska materialet är inhämtat genom en fokusgruppsintervju med fem socialarbetare som jobbar inom mottagningstjänster på tre förläggningar. De diskussionsfrågor som ställdes för fokusgruppsintervjun handlade om det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet, särskild utsatthet och särskilda behov hos asylsökande, det sociala arbetets handlingsalternativ vid svåra situationer och kontroll i socialt arbete med asylsökande. Analysen av det transkriberade intervjumaterialet skedde genom kvalitativ innehållsanalys och sortering av temana i enlighet med en hermeneutisk forskningsmetod.</p> <p>På basis av intervjumaterialet kan det konstateras att socialarbetare tar en mer aktiv roll än vad deras formella uppdrag är när de vill skydda särskilt utsatta personer. En mer aktiv roll i rättssäkerhets- och rättshjälpsfrågor och flexibel tolkning av organisationens riktlinjer motiveras med särskilda behov hos personer som kan anses vara särskilt utsatta. Utlåtanden om barnets bästa och en utsatt persons situation verkar vara ett viktigt element för socialarbetarnas handlingsutrymme, eftersom utlåtanden erbjuder socialarbetarna ett verktyg att påverka utvärdering av asylbehov. Det sociala arbetets uppgift inom mottagningssystemet anses vara främjande av mänskliga och grundläggande rättigheter och ingripande i orättvisor, som i materialet relaterar till brister i asylutredningars och asylbesluts kvalitet.</p> <p>Resultaten bekräftar tesen om att socialarbetare genom professionella bedömningar kan påverka den organisation de arbetar i. Motstridigheter mellan en organisations uppdrag och det sociala arbetets yrkesetik, flexibel tolkning av organisationens riktlinjer i syfte att skydda utsatta grupper och yrkeskompetensens betydelse vid olika valsituationer är relevanta frågor i allt socialt arbete, men verkar framhävas i socialt arbete med asylsökande. Avhandlingens resultat är inte generaliserbara till allt socialt arbete inom det finländska mottagningssystemet på grund av att antalet intervjuade socialarbetare och involverade organisationer var litet.</p>		
Nyckelord: Asylsökande, bedömningar, handlingsutrymme, mottagningssystem, mottagningstjänster, särskild utsatthet, särskilda behov		
Förvaringställe: Fakultetens databas		

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta		Magisterprogrammet i samhällsvetenskaper
Tekijä: Iiris Annala		
Työn nimi: Modet att bedöma själv. Det sociala arbetets handlingsutrymme inom det finländska mottagningssystemet		
Oppiaine: Sosiaalityö		
Työn laji: Pro gradu	Aika: Joulukuu 2018	Sivumäärä: 82
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän pro gradu -työn teema on sosiaalityön liikkumatila suomalaisessa vastaanottojärjestelmässä. Tutkimuskysymys, johon tutkielma pyrkii vastaamaan, on: millainen on sosiaalityön liikkumatila vastaanottojärjestelmässä? Tutkielma pyrkii selvittämään, millaista harkintaa sosiaalityöntekijät voivat käyttää Maahanmuuttoviraston asettaman tehtävänsä puitteissa. Tutkimuskysymysten käsittelyn ohella tutkielma valottaa lisäksi erityisen haavoittuvuuden ja erityisten tarpeiden käsitteitä. Keskeinen tutkimuskysymysten muotoilua inspiroinut teoria on Karen Healyn dynaaminen malli, joka kuvaa sosiaalityön liikkumatilan muotoutumista organisaatioiden ja sosiaalityöntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa.</p> <p>Empiirinen materiaali koostuu fokusryhmähaastattelusta, johon osallistui viisi vastaanottopalveluissa työskentelevää sosiaalityöntekijää kolmesta eri vastaanottokeskuksesta. Fokusryhmähaastattelun keskustelukysymykset koskivat sosiaalityön asemaa vastaanottojärjestelmässä, turvapaikanhakijoiden erityistä haavoittuvuutta ja erityistarpeita, sosiaalityöntekijöiden toimintavaihtoehtoja vaikeissa tilanteissa sekä kontrollia turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Litteroitu haastatteluaineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä sekä ryhmittelemällä aineistosta nousevia teemoja hermeneuttisen tutkimusotteen mukaisesti.</p> <p>Haastatteluaineiston perusteella voidaan esittää, että sosiaalityöntekijät ottavat muodollista tehtävänkuvansa laajemman roolin tukeakseen erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Sosiaalityöntekijöiden erityistä aktiivisuutta oikeusturva- ja oikeusapukysymyksissä sekä organisaation linjausten joustavaa tulkintaa perustellaan erityisen haavoittuvaksi tulkittujen henkilöiden erityisillä tarpeilla. Lausunnot lapsen edusta ja erityisen haavoittuvan henkilön tilanteesta näyttävät olevan tärkeä elementti sosiaalityöntekijöiden liikkumatilan kannalta, sillä lausunnot tarjoavat sosiaalityöntekijöille väylän vaikuttaa turvapaikan tarpeen arviointiin. Sosiaalityön tehtävä vastaanottojärjestelmässä koetaan olevan ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien edistäminen sekä puuttuminen epäoikeudenmukaisuuksiin, jotka aineistossa yhdistyvät puutteisiin turvapaikkaprosessien ja turvapaikkapäätösten laadussa.</p> <p>Tulokset tukevat sitä teesiä, että sosiaalityöntekijät voivat ammatillisen harkinnan avulla muuttaa organisaatioita, joissa työskentelevät. Ristiriitaisuudet organisaation antaman tehtävän sekä sosiaalityön ammattietiikan välillä, organisaation linjausten joustava tulkinta haavoittuvien ryhmien suojelemiseksi sekä ammatillisen kompetenssin merkitys valintatilanteissa ovat relevantteja kysymyksiä kaikessa sosiaalityössä, mutta vaikuttavat korostuvan turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Tutkielman tulokset eivät ole yleistettävissä kaikkeen Suomen vastaanottopalveluissa tehtävään sosiaalityöhön haastateltujen sosiaalityöntekijöiden ja tutkimuksessa edustettuina olleiden organisaatioiden vähäisen määrän vuoksi.</p>		
Avainsanat: Erityinen haavoittuvuus, erityiset tarpeet, harkinta, liikkumatila, turvapaikanhakijat, vastaanottojärjestelmä, vastaanottopalvelut		
Säilytyspaikka: Tiedekunnan tietokanta		

Innehållsförteckning

1.	Inledning till temat.....	6
1.2	Forskningsfrågor	7
2.	Asylpolitikens ramar och innehåll.....	7
2.1	Asylsystemets kris och försämringar i rättskyddet	9
2.2	Definition av särskilda behov	11
3.	Asylprocessen och mottagningssystemet i Finland	13
3.1	Mottagningstjänster	13
4.	Socialt arbete med asylsökande – olika forskningsperspektiv	14
4.1	Ständiga kriser och psykiska problem.....	15
4.2	Socialt arbete och invandringskontroll: kritiska perspektiv.....	16
4.3	Socialt arbete med asylsökande som företräderskap.....	17
5.	Handlingsutrymmet	20
5.1	Institutionella omgivningar som ramar in socialt arbete.....	20
5.1.1	Lagdiskus som del av den institutionella kontexten	22
5.2	Professionella bedömningar	23
5.3	Interaktioner mellan socialarbetare och institutioner.....	26
6.	Forskningsmetodologi: fokusgruppsdiskussion	27
6.1	Hermeneutik som en kunskapsteoretisk utgångspunkt	29
6.2	Forskningsprocess	31
6.3	Forskningsetik	33
6.4	Diskussionsfrågor	33
6.5	Bearbetandet av materialet	36
6.6	Om resultatens generaliserbarhet	37
7.	Analys.....	39
7.1	Särskild utsatthet som en central utgångspunkt för arbetet.....	40
7.2	Det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet.....	44
7.2.1	Professionella bedömningar kontra Migrationsverkets anvisningar	46
7.2.2	Den vilda västen mellan 2015 och 2016	51
7.3	Deltagande i asylprocessen.....	55
7.3.1	Förmedling av rättslig hjälp.....	55
7.3.2	Utlåtande som ett verktyg att delta i asylutredningar	59
7.4	Misstro mot systemet	61
7.5	Tillgång till kommuners service.....	66

8. Sammanfattning och diskussion	69
8.1 Växelverkan och det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet.....	70
8.2 Bedömningar om hur och när instruktioner följs	71
8.3 Rutinmässiga uppgifter och moraliska aspekter av arbetet	72
9. Avslutande kommentarer	75
Källförteckning	76
Bilagor	80
Bilaga 1: Pyyntö osallistua haastatteluun sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa varten	80
Bilaga 2: Samtyckesblankett	81
Bilaga 3: Intervjufrågor för fokusgruppen	82

1. Inledning till temat

Denna avhandling forskar socialt arbete som del av mottagning av personer som söker internationellt skydd. I avhandlingen hänvisar begreppet *mottagningssystemet* till en helhet som består av förläggningar, mottagningstjänster och Migrationsverket som övervakar förläggningar. Socialt arbete med asylsökande inom det finländska mottagningssystemet har inte undersökts mycket, men är föremål för ett ökat intresse. Avhandlingen strävar efter att undersöka hurdana organisatoriska ramar mottagningssystemet skapar för socialt arbete och hur socialarbetarnas handlingsutrymme utformas inom denna kontext. Mottagningssystemet som institutionell omgivning präglar vilka handlingar och hurdana bedömningar som är möjliga för socialarbetare att göra i syfte att stöda asylsökande. Syftet med studien är således att förstå vad det sociala arbetets professionella bedömningar och ställning vid förläggningar är. Fokusgruppsintervjun fungerar som metod för att ta reda på dessa frågor.

Idén att undersöka socialt arbete inom mottagningssystemet uppstod när jag började arbeta vid en förläggning i april 2017. Mottagningssystemet är en rätt speciell kontext för socialt arbete, eftersom verksamheten styrs av Migrationsverket, som är ett ämbetsverk underställt inrikesministeriet och vars uppgift är att kontrollera invandring. Ett system som finns till för att kontrollera invandring utgör en kontroversiell mark för socialt arbete, vars syfte är att stöda och hjälpa utsatta människor. Den här problematiken ligger som grund för att handlingsutrymme valdes som avhandlingens centrala perspektiv.

Härnäst presenteras avhandlingens fortsatta struktur. Efter en kort presentation av forskningsfrågor diskuteras asylsystemet och några centrala utvecklingsgångar i den finländska asylopolitiken. I detta sammanhang diskuterar jag *särskild utsatthet*, som är ett annat viktigt begrepp för avhandlingen och en central utgångspunkt för socialt arbete inom mottagningssystemet. Genom hela avhandlingen kommer jag att använda sådana juridiska begrepp som särskild utsatthet och hänvisa till mottagningslagens lagparagrafer. I kapitel 3 presenterar jag det finländska mottagningssystemet och mottagningstjänster som utgör den organisatoriska omgivningen för socialt arbete vid förläggningar. I kapitel 4 diskuteras några tidigare studier om och teoretiska perspektiv på socialt arbete med asylsökande. I kapitel 5 diskuterar jag det sociala arbetets handlingsutrymme i en bestämd praktikkontext med stöd av Karen Healys (2005) och Svenssons, Johnssons och

Laanemets (2008) analyser av hur det sociala arbetets handlingsutrymme utformas i ett samspel mellan organisationer och socialarbetare. I kapitel 6 presenterar jag studiens metod fokusgruppsintervjun och studiens andra metodologiska val. Analyskapitlet fördelar sig på följande teman: det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet, socialarbetarnas deltagande i asylprocesser, misstro mot systemet och asylsökandenas tillgång till kommuners service. Avhandlingen avslutas med en sammanfattning och diskussion.

1.2 Forskningsfrågor

Avhandlingens övergripande forskningsfråga är hurdan socialarbetarnas handlingsutrymme inom mottagningssystemet är. Den besvaras med följande underfrågor: 1) vad har socialt arbete för roll inom mottagningssystemet och 2) hurdana är socialarbetarnas professionella bedömningar inom mottagningssystemet? Den första underfrågan hjälper att forma en bild av den dynamik som växer fram ur spänningarna mellan det formella uppdrag Migrationsverket har givit socialarbetare och det sociala arbetets etik. Den andra underfrågan är relevant, eftersom möjligheten att påverka organisationens givna utrymme ligger i förmågan att bedöma (Svensson m.fl. 2008, 24). Utöver det uppdrag som Migrationsverket har givit till socialarbetare finns det andra strukturer som ramar in det sociala arbetet vid förläggningar, till exempel förläggningarnas egna regler och praktiker i den kommun som en förläggning ligger i. Tillsammans utgör olika ramar en institutionell omgivning, vilket har en bredare betydelse än organisation. Genom att utforska det sociala arbetets ställning och socialarbetarnas bedömningar inom den institutionella omgivning som mottagningssystemet utgör blir det möjligt att skapa en generell uppfattning om handlingsutrymme i socialt arbete med asylsökande. Min arbetserfarenhet på en förläggning har påverkat utformningen av forskningsfrågorna.

2. Asylpolitikens ramar och innehåll

I detta kapitel kommer jag att diskutera mottagning av asylsökande i en kontext som omfattar den europeiska asylpolitiken, nationella lagar, internationella konventioner samt EU-direktiv och EU-fördrag. Den internationella flyktingregimen hänvisar till internationella organisationer och övernationella lagliga instrument som reagerar på och tar hand om rörlighet för människor på flykt (Valtonen 2008, 21). Flyktingregimen består

av normer, principer och beslutsprocesser som reglerar staternas handlingar i asylärenden (Loescher 2008, 226). Hörnstenen i den internationella asylpolitiken är Konventionen angående flyktingars rättsliga ställning från 1951, den så kallade flyktingkonventionen. Konventionens definition av flykting (artikel 1) finns också i Skyddsgrundsdirektivets artikel 2 d¹ och i den finländska utlänningslagens 87 §:

En utlänning som vistas i landet beviljas asyl, om han eller hon vistas utanför sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland till följd av att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sitt ursprung, sin religion, nationalitet eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller på grund av sin politiska uppfattning, och om han eller hon på grund av sin fruktan inte vill använda sig av detta lands skydd.

Uppehållstillstånd är ett tidsbegränsat eller permanent tillstånd att vistas i ett land långvarigt. En asylsökande är en person som ansöker om skydd och uppehållsrätt i en främmande stat. Personer som inte uppfyller kriterierna för flyktingstatus kan få uppehållstillstånd på basis av alternativt skydd², vilket betyder att förföljelse anses vara mindre personlig³, men det finns ett välgrundat skäl att misstänka att personen utsatts för omänsklig behandling i sitt hemland. *Internationellt skydd* omfattar såväl flyktingstatus, alternativt skydd som subsidiärt skydd. Därtill är det enligt utlänningslagens 52 § möjligt att bevilja uppehållstillstånd av individuella mänskliga orsaker.

Personer inom mottagningssystem är vanligen personer som söker internationellt skydd, men inom mottagningstjänster finns det ytterligare personer som får tillfälligt skydd eller är offer för människohandel. I mitt eget jobb på mottagningstjänster har jag även mött klienter som söker uppehållstillstånd på basis av äktenskap eller anställning. För tydlighetens skull hänvisar jag till denna grupp som asylsökande, eftersom asylsökande personer utgör majoriteteten av personerna inom mottagningssystemet.

År 2017 fattade migrationsverket 9418 beslut i internationellt skydd, varav 3784 var positiva, 3996 negativa och 1638 löpte ut eller blev ogiltiga (Maahanmuuttovirasto, tilastot 2017). Handläggningen av asylansökningar kan som mest ha tagit till och med 21 månader (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 84, 86). Ungefär 8500 av de asylsökande

---

¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet.

² Utlänningslagens 88 § och skyddsgrundsdirektivets artikel 2 f och artikel 15.

³ I sin utredning till inrikesministern konstaterar Migrationsverket att även för alternativt skydd krävs att hotet ska ha en personlig dimension. Kravet om att hotet ska vara personligt är mindre ju osäkrare ett lands helhetssituation är. (Maahanmuuttovirasto 2018, 32–35.)

som fått negativt beslut har framfört klagomål till förvaltningsdomstolar (Helsingin kaupunki, työryhmän selvitys 2018, 6–7). Under 2017 återställde förvaltningsdomstolar 2423 asylansökningar till Migrationsverket på grund av procedurfel, vilket gällde 32,13 procent av alla klagomål (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 50). Beslut på de 32 476 asylansökningar som lämnades under rekordåret 2015 (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 44) kommer att vinna laga kraft under 2018 då förvaltningsdomstolar har hunnit handlägga alla besvär (Helsingin kaupunki, työryhmän selvitys 2018, 6–7). Besvärsrätt och möjligheten att lämna en ny asylansökan efter ett lagakraftvunnet beslut leder till att det inte är ovanligt att sökande är inom mottagningservice i flera år. Detta innebär bland annat att asylsökande kan ha långvariga klientförhållanden med förläggningarnas personal.

I Europa finns det ungefär 400 förläggningar och förvarsenheter genom vilka det har gått uppskattningsvis en miljon personer (Agier 2017). I Finland fanns det i juni 2018 sammanlagt 41 förläggningar, 7 grupper för ensamkommande asylsökande barn och två servicepunkter för personer i enskild inkvartering. I juni 2018 fanns det 11 310 vuxna och deras barn registrerade i vanliga förläggningar, av vilka en del bodde i enskild inkvartering, och 57 ensamkommande barn som bodde i grupper. Bara ungefär 3000 personer som på våren 2018 var inom mottagningssystemet väntar på beslut på sin första asylansökan (Helsingin kaupunki, työryhmän selvitys 2018, 8).

2.1 Asylsystemets kris och försämringar i rättskyddet

Flyktingregimens regler anses vara misslyckade, eftersom dess institutioner inte längre kan uppfylla syftet med flyktingkonventionen. Konventionen angående flyktingars rättsliga ställning från 1951 definierar flykting som en person som utsatts för personlig förföljelse. Klimatförändring, arbetslöshet, urbanisering, befolkningstillväxt, konflikter och oroligheter har givit upphov till massinvandringar, men inte alla som lämnar sitt hemland uppfyller kriterierna för att få asyl i Europa. Många länder har motsatt sig för pragmatiska förändringar i den internationella flyktingregimen i syfte att kontrollera mängden av nykomlingar genom att tolka behov av internationellt skydd restriktivt. En mer restriktiv asyl- och familjeåterföreningspolitik betonar statlig satsning på frivillig återvandring och beviljandet av främst temporära uppehållstillstånd (t.ex. Johansson 2015, 215). (Loescher, 2013, 220–221, 226–228).

I Finland har det kommit fram brister i asylutredningar, vilket framkallar bekymmer om kränkningar mot *non refoulement*, förbud mot tillbakasändning⁴. Migrationsverket har medgivit att personal som förde asylsamtal under åren 2015–2016 var nyrekryterade och förde ett stort antal samtal med bara korta förberedelser (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 18). Saarikkomäki med andra forskare har visat att Migrationsverket mer sällan tror på asylsökandenas berättelser jämfört med åren innan 2015 (Saarikkomäki m.fl. 2018). Det hur skyddsbehov tolkades ändrade samtidigt som antalet asylsökande ökade, vilket har tolkats som en följd av ett politiskt attitydklimat.

Tolkningslinjer om asylbehov ändrades samtidigt som rätten till kostnadsfri rättshjälp för asylsökande begränsades, besvärstiderna förkortades och förutsättningarna för beviljande av besvärstillstånd till högsta förvaltningsdomstolen skärptes. Dessa förändringar har lett till att rättsskyddet för de som sökt internationellt skydd har försvagats betydligt. (Saarikkomäki m.fl. 2018.)

Besvärstiden till förvaltningsdomstol förkortades till 21 dagar och till högsta förvaltningsdomstolen till 14 dagar från delfående av beslutet i stället för den allmänna besvärstiden 30 dagar⁵. Besvärstillstånd till högsta förvaltningsdomstolen kunde efter lagförändringen beviljas endast om det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall anses vara viktigt att ärendet prövas av högsta förvaltningsdomstolen. Sökande av besvärstillstånd från högsta förvaltningsdomstolen eller inlämnande av en ny asylansökan hindrar inte längre ett lagakraftvunnet avvisningsbeslut verkställs. Ett beslut om avvisning kan vara verkställbart utan att beslutet har vunnit laga kraft. Ett avvisningsbeslut kan vara verkställbart under den tiden besvärstillstånd till högsta förvaltningsdomstolen handläggs och då högsta förvaltningsdomstolen har förkastat ansökan om förbud mot eller avbrytande av verkställighet av avvisning. Avsikten med förändringen av utlänningslagens 201 § var att förebygga möjligheten att fördröja verkställigheten av ett beslut om avvisning med hjälp av en ny ansökan. (Regeringens Proposition 32/2016 rd.)

---

⁴ Förbud mot tillbakasändning anses vara det internationella asylsystemets hörnsten. ”Ingen får avvisas, utvisas eller till följd av nekad inresa sändas tillbaka till ett område där han eller hon kan bli utsatt för dödsstraff, tortyr, förföljelse eller annan behandling som kränker människovärdet eller till ett område från vilket han eller hon kan bli sänd till ett sådant område.” Flyktingkonventionen, art. 33; Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, art. 3; Tortyrkonventionen, art. 3, Finlands grundlag, 6 §; Finlands utlänningslag, 147 §.

⁵ Utlänningslagens 190 § om besvär och 196 § om anförande av besvär hos högsta förvaltningsdomstolen.

Rättsbiträdes närvaro vid asylsamtal enligt utlänningslagens 97 a § begränsades för andra än ensamkommande barn och ingår numera i rättshjälpen endast om ett biträdes närvaro är nödvändigt av särskilt vägande skäl. Sådana skäl kan vara sökandens särskilt utsatta ställning, till exempel traumatisering eller analfabetism, eftersom sådana omständigheter kan påverka sökandens förmåga att i tillräcklig grad redogöra för sitt ärende vid asylsamtalet. I rättshjälpslagen tillades 17 a § som fastställde ett skäligt arvode till biträden. Syftet med ett fast arvode var att samma antal biträden kunde sköta flera ärenden, men man har hävdad att ett fast arvode har försämrat rättshjälpens kvalitet. (Regeringens Proposition 32/2016 rd.)

En del av de upptäckta bristerna i asylutredningarnas kvalitet gäller särskilt utsatta personers serviceprocesser. Migrationsverket behöver information om en persons särskilt utsatta ställning och särskilda behov, exempelvis analfabetism och minnesstörningar, innan personen kallas till asylsamtal, eftersom det då kan säkerställas att utsatta personer har ett rättsbiträde vid sitt asylsamtal. År 2016 var de anställda som intervjuade utsatta grupper inte alltid specialiserade på att föra asylsamtal med personer i särskilt utsatt ställning. Det har också upptäckts brister i kvaliteten på tolkningarna. (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 20–23, 25.)

2.2 Definition av särskilda behov

Den mest relevanta inhemska lagen för socialt arbete inom mottagningssystemet är *lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel*. I fortsättningen kommer jag att hänvisa till den här lagen som mottagningslagen. Mottagningslagens 6 § gäller *tillämpning av lagen på personer i utsatt ställning*. *Särskild utsatthet* kan ses om en juridisk kategori som syftar till att skydda utsatta personer. I paragrafen konstateras att personer som söker internationellt skydd, får tillfälligt skydd eller är offer för människohandel och som på grund av ålder eller fysiskt och psykiskt tillstånd anses vara särskilt utsatta och behöva särskilt stöd har rätt att få sina behov beaktade under den tid de är berättigade till mottagningstjänster. Denna paragraf härstammar från *Europaparlamentets och rådets*

*direktiv om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd*⁶.

Artiklarna 21–25 tar upp frågan om särskild utsatthet. I artikel 21 konstateras att

Medlemsstaterna ska i nationell rätt vid genomförande av detta direktiv beakta den speciella situationen för utsatta personer, såsom underåriga, ensamkommande barn, funktionshindrade, äldre, gravida, ensamstående föräldrar med underåriga barn, offer för människohandel, personer som lider av allvarliga sjukdomar, personer med psykiska störningar, samt personer som utsatts för tortyr, våldtäkt eller andra allvarliga former av psykologiskt, fysiskt eller sexuellt våld, t.ex. kvinnlig könsstympning.

Mottagningslagen är ett instrument som i hög utsträckning ger ramarna för socialt arbete med asylsökande. Lagens 6 § om tillämpning av lagen på personer i utsatt ställning tas upp här eftersom denna lagparagraf utgör en central utgångspunkt för socialt arbete vid förläggningar:

Då denna lag tillämpas ska de särskilda behov som beror på en persons särskilt utsatta ställning, såsom på åldern eller det fysiska och psykiska tillståndet, beaktas hos personer som söker internationellt skydd, får tillfälligt skydd eller är offer för människohandel. En persons särskilt utsatta ställning och de särskilda behov som beror på den ska utredas individuellt inom en rimlig tid från det att ärendet blivit anhängigt. De särskilda behoven ska beaktas under hela den tid som ansökan om internationellt skydd behandlas, under den tid som tillfälligt skydd ges och under den tid som offer för människohandel får hjälptjänster enligt 4 kap.

Lagen bestämmer inte vem som är skyldig att utreda vem som är särskilt utsatt eller vilka hennes eller hans särskilda mottagningsbehov är, eftersom ett myndighetsbeslut om en persons särskilt utsatta ställning inte förutsatts av direktivet. I sin utredning som gäller asylbeslut och -tillvägagående konstaterar Migrationsverket att det finns variationer i hur förläggningar rapporterar särskild utsatthet (Maahanmuuttoviraston selvitys 2018, 18). Trots att ett tydligt protokoll om hur en person blir definierad som särskilt utsatt skulle öka byråkratin, skulle ett sådant protokoll säkerställa utsatta gruppers tillgång till sina rättigheter, vilket borde vara ett mål som överväger de europeiska staternas frihet att välja hur de uppfyller direktivets krav.

Juridisk positivism gör att sociala processer ska passa in i juridiska kategoriseringar för att bli igenkända (Healy 2005, 36–37). Ett ändringsförslag⁷ i betänkande om förslaget till

---

⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd.

⁷ Betänkande om förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd (omarbetning) (COM(2016)0465 – C8-0323/2016 – 2016/0222(COD)), maj 2017.

direktivet om mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd försöker bli av med kategorin särskild utsatthet och ersätta begreppet med personer med särskilda mottagningsbehov i syfte att lägga tyngdpunkten på faktiska behov i stället för definitioner om särskild utsatthet. Enligt det rådande direktivet är särskilda mottagningsbehov förknippade med uppfyllelse av definitioner av utsatthet (artikel 22, punkt 3). Därtill innehåller förslaget formuleringar som skulle förbättra skyddet för utsatta grupper genom att definiera processer för utredning av särskilda mottagningsvillkor och ordnande av stöd för personer som har särskilda mottagandebehov. Definitionen av personer med särskilda mottagningsbehov liknar den nuvarande definitionen av särskilt utsatta personer men inkluderar tonårsflickor, lesbiska, homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella, personer som utsatts för barnäktenskap, tidiga äktenskap eller tvångsäktenskap och personer som lider av posttraumatisk stress eller andra psykiska störningar.

3. Asylprocessen och mottagningssystemet i Finland

Det är på sin plats att kort beskriva asylprocessen inom det finländska mottagningssystemet, eftersom det utgör den institutionella kontexten för socialt arbete med asylsökande. Personer som ansökt om internationellt skydd inkvarteras på en förläggning. Asylsökande kan sköta sitt boende också på egen hand i så kallad enskild inkvartering, men de kan inte få något ekonomiskt eller annat stöd för det. Sökanden kallas till asylsamtal, som hålls för att bedöma sökandens behov av internationellt skydd. Migrationsverket fattar beslut i asylärenden på basis av asylsamtal och andra dokument sökanden eller hans eller hennes företrädare har lämnat för att motivera ansökan. Ett avslag ges om personens ansökan inte kan bedömas som grundad.

3.1 Mottagningstjänster

Avhandlingens empiriska grund är inhämtad från mottagningstjänster, som utgör den institutionella omgivningen för socialt arbete med asylsökande och påverkar det praktiska arbetets utformning. Syftet med mottagningstjänster är att trygga försörjningen för och omsorgen av personer som söker internationellt skydd⁸. Mottagningstjänster omfattar inkvartering, mottagnings- och brukspenning, socialservice, hälso- och sjukvårdstjänster,

---

⁸ Mottagningslagens 3 § tredje moment.

tolk- och översättartjänster samt arbets- och studieverksamhet (mottagningslagens 13 §). Förläggningarnas personal består av handledare, förmånshandläggare, hälsovårdare, sjukskötare, socialhandledare, socialarbetare, kökspersonal och tolkar.

I mottagningslagens 25 § om socialservice bestäms att personer inom mottagningsssystem och offer för människohandeln har rätt till socialservice enligt 14 § i socialvårdslagen om en yrkesutbildad person inom socialvården har bedömt det vara nödvändigt. Vad som gäller tillgång till hälso- och sjukvårdstjänster bestäms i mottagningslagens 26 §. Asylsökande barn är berättigade till alla samma hälso- och sjukvårdstjänster som barn som har en avsedd hemkommun i Finland och har rätt till skolgång. Rätten till specialiserad vård⁹ formas på samma sätt som rätten till socialvård, nämligen om en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som jobbar i en förläggning bedömer det nödvändigt.

Socialservice vid förläggningar omfattar rådgivning, handledning, utredning av sociala problem och andra stödåtgärder som upprätthåller och främjar individens och familjens trygghet och förmåga att klara på egen hand (mottagningslagens 25 §). Enligt den rollbeskrivning som Migrationsverket har fastställt för socialarbetare som jobbar vid förläggningar ska socialarbetare utreda asylsökande personer och familjers eventuella särskilda behov och förhållanden, ta ställning till ansökningar för enskild inkvartering och upprätta utlåtanden om barnens bästa på begäran av Migrationsverket. Socialarbetare kan också skriva utlåtande på eget initiativ. Socialarbetare för nätverksarbete, exempelvis med skolor och rättsbiträden, instruerar ombud för ensamkommande barn, informerar om assisterad frivillig återresa, för stödsamtal med psykiskt illamående asylsökande och fattar beslut om kompletterande mottagningspenning. Utgifter som har ansetts vara nödvändiga på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden täcks av den kompletterande mottagningspenningen.¹⁰

4. Socialt arbete med asylsökande – olika forskningsperspektiv

Migranter som inte har permanent rätt att vistas i ett lands område är ingen ny klientgrupp i socialt arbete (Ioakimidis 2017, 565–567). Det finns ändå relativt lite inhemsk forskning

---

⁹ Lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989).

¹⁰ Socialhandledare utför delvis samma uppgifter. Arbetsfördelning mellan socialarbetare och socialhandledare kan vara olika i olika förläggningar.

om socialt arbete med asylsökande, trots att socialt arbete med invandrare generellt har undersökts mycket. Socialvetenskapliga studier granskar ofta sådana på sätt och vis mjuka ämnen som integration och mångkulturalism, vilka är en aning irrelevanta teman i forskning kring asylsökande, eftersom asylsökande befinner sig i en obestämd mellanfas och forskare inte kan utgå från antagandet att de människor deras forskning fokuserar på kommer att få stanna.

Socialt arbete i flyktingläger i tredje länder kan handla om mobilisering av gemenskapers egna resurser under omständigheter där det inte finns många andra resurser än mänsklig potential, medan det i det sociala arbetet som utövas inom de västerländska mottagningssystemen snarare är fråga om myndighetsutövning. I det här kapitlet presenterar jag tre centrala teman som studier om flyktingar ofta handlar om. De tre typiska temana som behandlas i forskning kring flyktingar är flyktingarnas psykiska problem, strukturellt förtryck och juridiska frågor. Därtill kommer jag att lyfta upp några teoretiska synvinklar på socialt arbete med asylsökande. På basis av min egen arbetserfarenhet vid mottagningstjänster och det jag har vetat om det sociala arbetes teoretiska kunskapsbas har jag resonerat att företräderskap och maktmobilisering, radikalt och kritiskt socialt arbete och krisarbete innehåller några anknytningspunkter till socialt arbete med asylsökande. Härnäst diskuterar jag vad socialt arbete med asylsökande kan anses gå ut på i ljuset av dessa teoretiska perspektiv.

4.1 Ständiga kriser och psykiska problem

En viktig grupp av studier om asylsökande rör mental ohälsa. Å ena sidan beror asylsökandenas psykiska problem på traumatiska händelser som har skett i det landet de flytt från eller under flykten, å andra sidan skapar asylprocessen och det mottagande landets omständigheter stress som leder till psykiskt illamående. Psykiskt illamående beror ofta på långa handläggningstider, flyktingarnas svaga rättsliga status och rädsla för avvisning (Helsingin kaupunki, työryhmän selvitys 2018, 18). Flyktingarnas mentala problem rör ofta depression, post-traumatiska syndrom, ångest (Mitschke m.fl. 2017) och trauma, sömnproblem och skuld känslor (Angel & Hjern, 2004) samt sorg, saknad, hemlängtan och ensamhet (Wirsén 2017).

Krisarbete är en av de praktikteorier för socialt arbete som Malcolm Payne presenterar i boken *Modern teoribildning i socialt arbete* (Payne 2008). Krisarbete förutsätter att människor i huvudsak lever ett stabilt liv och klarar av att hantera förändringar. Olika

kriser stör detta stabila tillstånd och leder till att individens förmåga att styra sitt liv försämras. När tidigare hanteringsmekanismer förstörs, leder det till ett tillstånd av akut eller uppenbar kris. Krisinterventioner har som mål att säkerställa trygghet och därefter behandla de kognitiva och beteendemässiga reaktioner på det som har skett. (Payne 2008, 151.)

Det kan ändå hävdas att psykiskt illamående under väntetiden är en normal reaktion i en onormal situation. Masocha och Simpson (2011) kritiserar psykiatriska studier som stävar efter att stöda socialarbetare att bemöta psykiskt illamående asylsökande för att synvinkeln i dessa studier är epidemiologisk och att en medicinsk syn på asylsökandes illamående inte tar hänsyn till strukturella faktorer. Det är svårt att lindra de psykiska problem som direkt förorsakas av den osäkerhet som väntetiden innebär. En viktig del av socialt arbete vid förläggningar är att föra stödsamtal i syfte att lindra den kris personen befinner sig i, men en långvarig förbättring i en asylsökande persons mående är svårt att nå så länge personen inte har uppehållstillstånd. Socialarbetare kan försöka hjälpa asylsökande för att få professionell behandling för att sköta trauman, men psykologisk behandling kan ha mindre effekt när det är osäkert om personen som behöver terapeutisk behandling får stanna. Det är svårt att lindra psykiska problem när man lever i ovisshet om ens framtid, vilket gör det omöjligt att orientera i framtiden. Krisarbetet lyckas inte hjälpa människor vars liv karaktäriseras av ständiga kriser och som orsakas av social utestängning (Payne 2008, 151).

4.2 Socialt arbete och invandringskontroll: kritiska perspektiv

Beth Humphries (2004) har diskuterat etiska utmaningar som socialarbetare som bemöter asylsökande ställs inför. Humphries diskuterar motstridiga krav mellan professionens värderingar och att socialarbetare som samarbetar med invandringsmyndighet måste arbeta som portvakter. Det att jag själv har arbetat på en förläggning har medfört möjligheten att ha någon slags uppfattning om vad sådana handlingar i socialt arbete som syftar till att begränsa invandring handlar om. Migrationsverket förutsätter till exempel att förläggningar satsar på information om assisterad frivillig återresa. Det är ofta förläggningens socialarbetare som fattar beslut om assisterad frivillig återresa. Andra likadana uppgifter som socialarbetare kan vara tvungna att sköta och som har som mål att kontrollera invandring är exempelvis beslut om upphörande av mottagningstjänster efter en tidsgräns efter ett negativt beslut enligt mottagningslagens 14 a §. Enligt en utredning

av Helsingfors stad om papperslösa personer som hamnat utanför mottagningstjänster gäller de papperslösa personernas servicebehov utkomst, inkvartering, psykiskt illamående, fysisk hälsa och rättshjälp (Helsingin kaupunki, työryhmän selvitys 2018).

Asylsökandenas rättsliga ställning blir synlig i processer som utesluter dem från välfärdsstatens förmåner och tjänster. Vanna Nordling har i sin doktorsavhandling *Destabilising Citizenship Practices* undersökt det sociala arbetets handlingar med odokumenterade personer inom Malmö område. Enligt Nordlings forskning utförde socialarbetarna både handlingar som bekräftade gränser som är inbyggda i välfärdsstaten mellan medborgare och andra, men också handlingar som undanröjde dessa gränser (Nordling 2017). Eftersom socialarbetare oftast agerar inom välfärdsstatens strukturer har de möjlighet att skapa praktiker som konstruerar medborgarskap. De undersökta socialarbetarna i Nordlings studie anpassade sina handlingssätt till nya situationer och gav tillgång till sociala rättigheter för odokumenterade ensamkommande barn i en större utsträckning än vad barnen formellt var berättigade till. (Nordling 2017 294–296.)

Eftersom det inte är realistiskt att tänka att socialarbetare kunde ändra själva asylpolitiken som i sig är förtryckande, fokuserar socialt arbete vid förläggningar främst på att lindra de problem som uppstår under asylprocessen. Å andra sidan kan socialarbetarnas motstånd och försök att förändra systemet skapa anknytningar till radikala och kritiska teorier i socialt arbete. Radikal och kritisk teori fokuserar på strukturella snarare än personliga förklaringar av sociala problem och införlivar kritiska perspektiv till den rådande sociala ordningen och socialarbetarnas övervakningsfunktion (Healy 2005, 172; Payne 2008, 326, 356). Arbetsorientering, som socialarbetarna i Vanna Nordlings studie hade tillägnat sig med minderåriga papperslösa personer, illustrerar kritiska perspektiv som socialarbetare kan införliva i sitt arbete. Det att socialarbetare agerar inom eller i samarbete med invandringsmyndigheter hindrar dem inte från att ta avstånd från invandringskontroll och i stället positionera sig på asylsökande personers sida.

4.3 Socialt arbete med asylsökande som företrädarskap

Företrädarskap och maktmobilisering går ut på att människor och grupper har resurser, men det finns förtryckande strukturer som gör det svårare för utsatta grupper att använda sina resurser. Företrädarskap betyder att en företrädare talar för dem som har svårt att föra sin egen talan och tolkar och beskriver dessa utsatta personers situationer för personer med makt. Företrädarskap har koppling till maktmobilisering (eng. *empowerment*), som

i likhet med företräderskap har samband med självhjälp och delaktighet i beslut som rör den som företräds. (Payne 2008, 416–417.)

Företräderskap är ett viktigt perspektiv särskilt i studier om ensamkommande asylsökande barn. Eftersom lagen förutsätter att en socialarbetare är delaktig i ensamkommande barns asylprocesser, rör studier om socialt arbete med asylsökande ofta ensamkommande barn. Ensamkommande barn har undersökts också inom andra vetenskapsområden. En studie som fokuserar på asylsökande barns rättigheter är en doktorsavhandling i pedagogik av Minna Lähtenmäki (2013). Avhandlingen visade att stressande förhållanden i förläggningar, bristfällig utredning av hur barnen mår och otillräcklig hjälp vid psykiska problem och administrativa problem i asylutredningar äventyrade barnens rättigheter. Jonna Aandstad har i sin pro gradu-avhandling i socialt arbete undersökt hur företrädarna upplever sitt uppdrag och sitt juridiska handlingsutrymme. En pro gradu-avhandling i juridik av Marica Nordman (2013) behandlar förverkligande av ensamkommande flyktingbarns grundläggande och mänskliga rättigheter och hur barnets bästa beaktas i asylprocessen.

Företräderskap lyckas ändå inte hantera de klienter som inte klarar av att uppnå makt och kontroll över sina liv eller de klienter som behöver skydd (Payne 2008, 442). En dokumentär av Katia Jarjoura och Rawna Stephan som handlar om socialt arbete i ett franskt flyktingläger, *Jean Quarré* (ARTE 2016), presenterar asylsökande som en grupp som inte klarar av att uppnå kontroll över sina liv och som behöver skydd. I dokumentären *France: Refugees in Paris, ARTE Reportage* visas ett veckomöte mellan fyra socialarbetare och deras chef. I mötet delar socialarbetarna med sig av sina bekymmer kring sina klienters välmående och svårigheter med att få information om klienternas asylprocesser från lokala asylmyndigheter. I dokumentären berättar en socialarbetare som heter Karine att som socialarbetare är hon på klientens sida och fungerar som en ”krycka”, men är i samma maktlösa ställning som klienter inför asylmyndigheter. Utifrån denna ställning är det svårt att hjälpa asylsökande.

In these meetings, we wish we could discuss individuals more, because these people are very fragile, but we can't afford to spend much time on them and on their personal problems, which are different from administrative issues. As social workers, we try to make the procedures as fluid as we can, but we face the same problems they do. Prefectures or immigration can also slam the door on us. It's hard to get answers from administrations on the phone. We're just a crutch for them, but we can't get things moving any faster.” “– A crutch, perhaps, but one that's always

available. – What affects me about these people is how isolated they are. (...) I can't tell them I'm their friend, because they won't see me again. They don't stay here long. They have to trust us, but we need to gently break the ties with them (...) so that this won't be another trauma for them.” (16:58–17:45 20:03–20:34.)

Dokumentären diskuterar problematiken kring att de flesta asylsökande önskar att få stanna i det nya landet och börja ett nytt liv, studera och få ett jobb, vilket är någonting som socialarbetare inte kan hjälpa mycket med. Socialt arbete i flyktingcentraler handlar ofta om att bara lindra de problem som uppstår under väntetiden. En annan socialarbetare i dokumentären, Tiphaine, beskriver sitt förhållningssätt till arbetet som kan verka hopplöst, eftersom det är svårt att hjälpa människor som lever under ett hot om avvisning. Tiphaine berättar i dokumentären att hon upplever att hon ska vara på klientens sida och inte ta på sig rollen av de myndigheter som fattar beslut om asylansökningar.

It's hard. Whenever you get home, after a day's work, you think about the good times you've shared with them, but their main preoccupation is staying in France. And we know that, for most of them, it won't happen. Sometimes, our work can seem insignificant, or misguided. I don't think I could stay, if I asked myself this question too often. I try to put it out of my mind, because that's not my role. (20:54–21:43.)

Asylsökandenas utsatta ställning gör det svårt för socialarbetare att agera på ett effektivt sätt. Enligt Payne hjälper företräderskap och maktmobilisering klienter bara ”att förstå strukturella förklaringar till förtryck, men inte att agera utifrån dessa” (Payne 2008, 442). Det grundläggande antagande jag hade när jag planerade avhandlingens forskningsfrågor var att socialarbetare inom mottagningssystemet försöker föra sina asylsökande klienters talan och hjälpa dem att klara av vardagen i en svår livssituation, eftersom utsatta asylsökande ofta saknar kunskaper att föra sin egen talan själv. Kritiska perspektiv är nyttiga för att förstå spänningarna mellan det sociala arbetets stödjande roll och den restriktiva asylopolitiken, men det finns restriktioner i det sätt på vilket radikala och kritiska synpunkter kan införlivas i socialt arbete med asylsökande. Socialarbetare vid förläggningar arbetar direkt underställt Migrationsverket, och trots att man i ett demokratiskt samhälle kan kritisera och ifrågasätta sin egen arbetsgivare, ska socialarbetare vid förläggningar kunna samarbeta med Migrationsverket. Det är också i de asylsökandes intresse. För att mottagningssystemet ska kunna fungera bra krävs att samarbetet mellan förläggningar och Migrationsverket också fungerar bra. Därför kan socialarbetare inte agera på ett väldigt radikalt sätt och kritisera samhällspolitiska och institutionella ramar som gör det svårt för asylsökande att få kontroll över sitt liv.

5. Handlingsutrymmet

Avsikten med det här kapitlet är att diskutera hur handlingsutrymme, syften med olika praktiker och professionella bedömningar hänger ihop i syfte att presentera avhandlingens centrala teoretiska utgångspunkter. Karen Healys (2005) bok *Social Work – Theories in Context* är den viktigaste källan som har inspirerat formuleringen av avhandlingens forskningsfrågor. Boken handlar om hur institutioner i hög grad styr det sociala arbetets praktiker och hur det sociala arbetets praktiker utformas i ett samspel mellan socialarbetarnas egenskaper, institutionernas krav och klienternas behov (Healy 2005, 1–2). Enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) ramar organisationer in det sociala arbetets handlingsutrymme, eftersom socialarbetare har fått sin roll utifrån det uppdrag organisationen givit. Karen Healy använder termen *institutionell kontext* för att beskriva strukturer som präglar socialarbetarnas handlingsutrymme. Institutionella kontexter har en bredare betydelse än en organisation, eftersom en institutionell kontext enligt Healy även omfattar diskurser, lagar och samhällspolitik. Den institutionella omgivningen påverkar socialarbetarnas handlingsutrymme, vilket i sin tur präglar hurdana bedömningar socialarbetare kan utöva. Nedan kommer jag att använda mig av Healys något bredare synsätt på de ramar som formar handlingsutrymmet. I stället för institutionella kontexter kommer jag att diskutera den institutionella omgivningen, eftersom en *kontext* som begrepp är ganska abstrakt, medan en *omgivning* är ett mer konkret ord. En institutionell omgivning illustrerar bättre än en kontext att det är fråga om ett konkret verksamhetsområde där flera institutioner och organisationer är delaktiga.

5.1 Institutionella omgivningar som ramar in socialt arbete

Socialt arbete innebär olika uppgifter som utförs i syfte att främja samhällets välmående och förebygga sociala problem. Uppgifterna är olika i olika organisationer där socialt arbete utövas, eftersom organisationer har sina egna specifika uppdrag. Socialt arbete har alltså olika syften i olika praktikkontexter. Beroende på en praktikkontext kan det sociala arbetets huvudsakliga uppgift variera mellan riskkontroll, myndighetsutövning, stöd och företräderskap, terapeutisk intervention, utbildning av gemenskaper, förstärkande av gemenskapernas resurser och förvaltning av socialtjänster (Healy 2005, 1–3). Myndighetsutövning inom socialt arbete vid förläggningar är exempelvis kontroll av asylsökandenas boende i enskild inkvartering, ett exempel på företräderskap är att

socialarbetare tolkar de asylsökande klienternas situationer och för deras talan inför Migrationsverket och att man ser till att deras rättssäkerhet respekteras. Stödsamtal som socialarbetare för med asylsökande anknyter arbetet till terapeutiska interventioner, och ett inköp av barnskyddstjänster är ett exempel på förvaltning av socialtjänster.

I sin bok presenterar Healy en teoretisk modell som illustrerar hur syftena med socialt arbete utformas både utifrån organisationens institutionella omgivning och utifrån socialarbetarna egenskaper (Healy 2005, 1–3).

Social workers are both active participants in, and subjects of, the practice contexts in which they work. We construct our sense of purpose with service users through negotiation between expectations arising from our institutional context, our formal professional base and our frameworks for practice. (Healy 2005, 15.)

Handlingsutrymmet är ändå inte något nyckelbegrepp i Healys teori, som lägger fokus på praktikens syfte, *practice purpose*. För tydlighetens skull är det bättre att prata om arbetets huvudsakliga eller övergripande uppgifter. Gemensamt för handlingsutrymme och socialarbetets huvudsakliga uppgifter i en bestämd praktikkontext är att båda två utformas i ett samspel mellan det formella uppdraget som organisationen har delegerat åt socialarbetare samt socialarbetets yrkeskunskaper och yrkesmässiga etik. På samma sätt beskriver Svensson, Johnsson och Laanemets handlingsutrymme som en kombination av organisatoriska ramar och den professionella kunskap som yrkesrollen innebär. (Svensson m.fl. 2008, 15–16).

Enligt Healy formas socialarbetets huvudsakliga uppgift i en praktikmiljö i växelverkan mellan den institutionella kontexten (*institutional context*), praktiska kunskaper (*frameworks for practice*) och professionens formella kunskaper som främst bygger på utbildningen (*formal professional base*). Den institutionella kontexten består av dominerande diskurser, samhällspolitik, organisationens politik och godkända praxis, som kan vara olika i organisationens olika enheter. Utöver den institutionella kontexten präglar professionens etiska riktlinjer och servicediskurser socialarbetets handlingar i praktikmiljön. Ytterligare utformas praktiken på basis av praktisk kunskap som är relevant just i den praktikmiljön. Praktisk kunskap inom mottagningssystemet kan till exempel vara kunskap om hur man för samtal med traumatiserade människor. Centralt i

den dynamiska modellen är att praktikens syfte utformas i ett dialogiskt förhållande till alla tre dimensionerna. (Healy 2005, 4–5).

5.1.1 Lagdiskus som del av den institutionella kontexten

Enligt Healy innefattar en institutionell kontext inte bara organisatoriska strukturer och lagstiftning kring det relevanta verksamhetsområdet, utan också diskurser. De tre dominerande diskurserna som Healy hänvisar till är biomedicinsk diskurs, neo-klassisk ekonomisk diskurs och lagdiskurs, och utöver dessa finns det en diskurs som baserar sig på humanistiska vetenskaper, främst psykologi och sociologi och som Healy kallar servicediskurs (Healy 2005, 4–5). Det kan hävdas att lagdiskurs utgör en särskilt central dimension i mottagningssystemet, som utgör den institutionella kontexten för socialt arbete med asylsökande. Lagdiskurs utgår från antagandet om objektivitet (Healy 2005, 36). Asylsökandes begränsade rättigheter kan anses vara immuna mot moraliska granskningar, eftersom entydiga lagstadga rättigheter lyfter olika gruppers behov bort från den politiska agendan (Molander m.fl. 2012, 221). Välfärdskommunalism betyder att sociala tjänster och förmåner har begränsats till en samhällsgemenskap (Payne 2008, 393). Moraliska val som politiska beslut innebär är synliga för socialarbetare som följer asylsökande personers vardag, medan samma människor för Migrationsverket endast representerar fall som ska lösas enligt den giltiga lagstiftningen.

Kännetecknande för lagdiskursen är att dess argument ofta är ofattbara för andra än jurister, eftersom termer har andra betydelser i det juridiska språket än i allmänt språk (Healy 2005, 37). Det är svårt för många som sökt asyl att förstå varför de inte uppfyller kraven för beviljande av flyktingstatus eller alternativt skydd, trots att de själva känner att de har blivit tvungna att fly. Juridisk positivism kräver ytterligare att sociala processer ska passa in i juridiska kategoriseringar för att bli igenkända och behandlade (Healy 2005, 37). Ett bra exempel på det är definitionen av *särskild utsatt ställning*. Bara personer kategoriserade som särskilt utsatta enligt mottagningslagens 6 § har rätt att använda ett offentligt rättsbiträde vid asylsamtal, trots att alla som har flytt från olika slags hot och som vistas i ett främmande land utan uppehållstillstånd kan känna sig särskilt utsatta.

Lagdiskurs är särskilt viktig att förstå i en sådan kontext där socialarbetare utövar myndighetsuppgifter. Exempelvis skyldigheten att verkställa lagar och förordningar är delegerad via institutioner, inte via det sociala arbetes formella utbildning. En del av det

sociala arbetets uppgifter vid förläggningar handlar om att *förvalta* asylsökande personer så att de inte på något sätt förstör det övriga samhället. Å andra sidan ger lagen också rättigheter och har skyddande effekt. Till exempel har lagparagrafen 6 i mottagningslagen som avsikt att skydda utsatta grupper. Lagarnas skyddande effekt ifrågasätts när lagarna misslyckas att säkerställa centrala mänskliga rättigheter. Detta sker exempelvis när en asylsökandes utsatta ställning inte utreds eller när speciella stödbehov inte åtgärdas. (Healy 2005, 38.)

Den institutionella kontexten där socialt arbete utövas präglas ofta av idéer och logiker som kan stå i konflikt med det sociala arbetets yrkesmässiga etik. I min avhandling är jag intresserad av motstridigheter mellan lagdiskursen och det sociala arbetets yrkesetik. Lagdiskursen kring asylsökande bygger på politiska val och tar sig uttryck i de förändringar i utlänningslagen som genomfördes i syfte att begränsa antalet nya asylsökande och underlätta avvisningar, vilket diskuterades i kapitel 2.1 om försämringarna i asylsökandenas rättskydd. Socialarbetare kan i sina handlingar fokusera på maktmobilisering av individers egna resurser, men den institutionella omgivningen de arbetar i möjliggör inte ordnande av långvarigt stöd, eftersom bara en minoritet av alla asylsökande kommer att beviljas uppehållstillstånd.

5.2 Professionella bedömningar

Såväl Svensson med kollegor som Healy konstaterar att socialt arbete också innebär andra handlingar än bara de uppgifter som bestäms av organisationens uppdrag, eftersom en del av det sociala arbetets handlingar baserar sig på moral och de enskilda socialarbetarnas egenskaper (Healy 2005; Svensson m.fl. 2008, 16). Huvudsakliga uppgifter i socialt arbete med asylsökande kommer från förläggningarnas uppdrag som bestäms i mottagningslagen, speciellt i lagens 25 § om socialservice. Uppgifter som direkt baserar sig på mottagningslagen eller Migrationsverkets anvisningar kan kallas rutinmässiga uppgifter. Det sociala arbetets moraliska aspekter och handlingar som beror på de enskilda socialarbetarnas egenskaper kan exempelvis betyda att socialarbetare gör mer för att stöda asylsökande än vad som formellt förväntas av dem. Jag hävdar att handlingar som inte hör till det formella uppdraget utan är moraliska i naturen kräver speciellt omdöme, trots att ett beslut att agera på ett visst sätt kan vara mindre medvetet.

Anders Molander beskriver yrkesmässig resonering med begreppet *skön* (eng. *discretion*). Hans artikel (2011) diskuterar bedömningarnas kvalitet under obestämda

betingelser. Denna avhandling försöker inte analysera bedömningarnas kvalitet, men eftersom skön har en nära relation till begreppet handlingsutrymme är det på sin plats att diskutera skön här. Handlingsutrymmet och bedömningar är sammanflätade, eftersom socialarbetare, samtidigt som är styrda av lagar, regler, överenskommelser och traditioner, har stor frihet att hantera det utrymme som ges (Svensson m.fl. 2008, 15–16). Socialarbetare är olika i hur de utövar sitt handlingsutrymme. Detta diskuterar Anders Molander med begreppen skön och *skönsbefogenhet* (2011).

Det att socialarbetare använder sitt handlingsutrymme blir synligt i hur praxis och rutiner varierar mellan olika enheter. Utöver lagstiftning påverkar olika instruktioner från Migrationsverket det sociala arbetets uppgifter, men Migrationsverkets anvisningar kan tillämpas på olika sätt i olika förläggningar. Det kan konstateras att så kallade godkända praxis (Healy 2005, 5) eller rutiner (Svensson m.fl. 2008, 17) i olika förläggningar har betydelse för socialarbetarnas handlingsutrymme, vilket gör att socialarbetarnas handlingsutrymme ser olika ut i olika verksamhetsenheter. Skönsbefogenhet kan vara större beroende på den enhet man arbetar i. Vid planering av avhandlingens forskningsfrågor har jag varit intresserad av att reda ut huruvida det finns variation i hur särskild utsatthet och särskilda behov bedöms.

Enligt Molander är strukturell skön det handlingsutrymme som ett etablerat system konstruerar. Strukturell dimension av skön hänvisar till det som är möjligt enligt lagar, regler och andra etablerade normer. Den strukturella dimensionen av skön hänvisar till en beslutsfrihet som har delegerats av en auktoritet och som möjliggör att man kan välja mellan tillåtna handlingsalternativ. Epistemisk dimension av skön gäller i sin tur kvaliteten på det resonemang som utövas i ett stängt system och handlar om att en person med skönsbefogenhet ska kunna rättfärdiga sina beslut. Skön kan uppfattas ”som resonering om vad som bör göras under betingelser av obestämthet” (eng. *indeterminacy*) (Molander 2011, 320). (Molander 2011, 320–322.)

Enligt Molander betyder praktiska resonemang försök att finna rättfärdigade svar på frågor. Det bör finnas en norm som vägleder hur en viss typ av situation ska hanteras. Deontiska normer säger vad man som är ens plikt att göra. Till exempel personalen vid förläggningar är skyldiga att informera en asylsökande om hans eller hennes rättigheter och skyldigheter inom en viss tid efter att personen har sökt asyl. Instrumentella normer har samband mellan mål och medel och rör exempelvis mottagande av ensamkommande

barn. Skillnaden mellan de två normerna är att instrumentella normer tillämpar om- och så-ledet. Om en person är minderårig och har kommit till landet utan vårdnadshavare, ska en företrädare förordnas¹¹. Teleologiska normer syftar till förverkligande av vissa mål med adekvata medel. Teleologiska normer vägleder resonemang inom den epistemiska dimension av skön, eftersom dessa normer har en öppen struktur, vilket lämnar mycket utrymme för den personen som har skönsbefogenhet att resonera och tolka situationer. (Molander 2011, 320, 322–323.)

Strukturell dimension av bedömningar i socialt arbete med asylsökande betyder exempelvis att socialarbetaren har möjligheten att vid behov bevilja kompletterande mottagningspenning, som enligt lagen ska ”täckta utgifter som man har ansett behövliga på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden” (19 §). Beslutsfattaren bör ändå kunna visa att personen verkligen har särskilda behov. Socialarbetare kan också enligt mottagningslagens 25 § om socialservice söka kommuners tjänster för en familj som behöver barnskyddets tjänster. Lagparagrafen lämnar ändå mycket utrymme för tolkningar om vad som är nödvändigt eller särskilda behov och förhållanden. Den kognitiva processen som leder till att en åtgärd anses vara nödvändig eller att en person bedöms ha särskilda behov och förhållanden gäller den epistemiska dimensionen av skön. Epistemiskt skön som syftar till lösningar i specifika fall står i en ansträngd relation med kravet på komparativ konsistens (Molander 2011, 334).

En artikel av Molander, Grimen och Oddvar Eriksen (2012) diskuterar bedömningarnas kvalitet och strategier för att förbättra genomskinligheten i professionellas agerande. I min avhandling är jag inte intresserad av att utvärdera bedömningarnas kvalitet. I stället strävar jag efter att skapa en analys av de intervjuade socialarbetarnas handlingar under betingelser av obestämthet och på så sätt förstå hur deras handlingsutrymme inom mottagningsystemet är och hur socialt arbete vid förläggningar eventuellt försvåras eller underlättas av den institutionella omgivningen.

Molander diskuterar normativa kontexter för skön, som ramar in professionella bedömningar. Principen om likabehandling, eller komparativ konsistens, vägleder skönsmässighet. Juridiskt resonemang sker i den här kontexten. För det andra finns det kontexter där professionella bedömningar begränsas av principen om reproducerbarhet.

---

¹¹ Mottagningslag, 39 §.

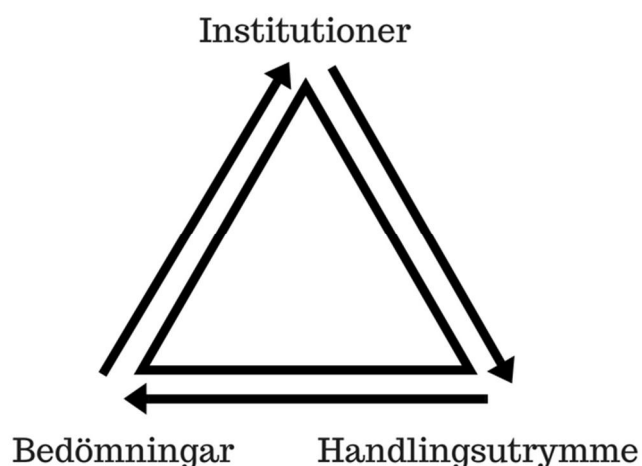
Kliniska och medicinska bedömningar tillhör den här typen av kontext. För det tredje finns det kontexter som kännetecknas av ett krav på individualisering. Socialvården representerar kontexter som kräver individualisering vid ordnande av tjänster. Kontexterna kan blandas och kollidera med varandra. (Molander 2011, 327.)

Inom mottagningssystemet gäller individualiseringskrav bedömning av en persons utsatta ställning, särskilda behov eller förhållanden som motiverar det att en person exempelvis får använda ett rättsbiträde vid asylsamtal eller att personen beviljas kompletterande mottagningspenning eller tillgång till kommuners service, som annars skulle vara begränsade till dem som har uppehållstillstånd.

5.3 Interaktioner mellan socialarbetare och institutioner

Växelverkan mellan institutioner och praktik sker om socialarbetare försöker ändra den institutionella omgivningen (Healy 2005, 4–5). Healys dynamiska modell utgår från att trots att den institutionella kontexten sätter ramar för arbetet och präglar socialarbetarnas handlingsutrymme, kan socialarbetare i sin tur åstadkomma förändringar hos institutioner. När socialarbetare som arbetar inom mottagningssystemet försöker ändra och kritisera organisatoriska ramar som begränsar deras handlingsutrymme kan det leda till att socialarbetare lyckas utvidga sitt handlingsutrymme och nå bredare handlingsfriheter. Michael Lipsky har skrivit om *street-level bureaucrats* (1980) som är ett begrepp som Esping (1984) översatte till *gräsrotsbyråkrater* (se Skogens 2007, 27). Gräsrotsbyråkrater enligt Lipskys definition är offentligt anställda tjänstemän som har handlingsfrihet vid utförandet av sina arbetsuppgifter. Institutionerna ger ramar för hurdana bedömningar som är möjliga inom dessa institutioner, som Anders Molander beskriver men strukturell dimension av bedömningar (2011). Genom egna bedömningar och motstånd mot strukturer och regler kan gräsrotsbyråkrater ändå påverka institutioner som de agerar inom. Det hurdana bedömningar gräsrotsbyråkrater gör rör den epistemiska dimensionen av skön.

Bild 1. Hur bedömningar inom handlingsutrymmet påverkar institutioner

Mottagningslagen, utlänningslagen och Migrationsverkets anvisningar sätter ramar för det som är möjligt inom den strukturella dimension av skön, medan epistemiskt resonemang gäller tolkningar om vad som är särskilda behov och hur Migrationsverkets instruktioner ska följas. Det handlingsutrymme som de organisatoriska ramarna ger innebär möjlighet att använda det sociala arbetets professionella kunskap och bedöma rimlighet i val, vilket i sin tur innebär möjlighet att påverka organisationens ramar (Skogens 2007, 24, 27–28). Det sätt på vilket personalen handskas med ungefär likadana fall brukar etablera och bli godkända praxis inom ett arbetsgemskap. På så sätt påverkar de professionella sitt handlingsutrymme på sin egen arbetsplats. Dessa teoretiska perspektiv utgör den logiska grund som har styrt avhandlingens metodologiska val, som presenteras nedan.

6. Forskningsmetodologi: fokusgruppsdiskussion

Härnäst presenterar jag avhandlingens forskningsstrategi och forskningsprocess och avhandlingens metod för datainsamling och analys. Metodologi är läran om tillvägagångssätt vid genomförande av vetenskapliga studier, och metod är en specifik teknik som används för att samla in och analysera data (Fejes & Thornberg 2009, 21–22). Den metod som jag använde för att samla in det empiriska materialet var fokusgruppintervjun. Enligt sitt namn siktar fokusgruppsintervjun till att fokusera på ett bestämt tema. En central utgångspunkt i fokusgruppsdiskussionen är att individer som

deltar i en diskussion har en gemensam nämnare som oftast är någon konkret situation (Merton 1987; se Stewart m.fl. 2007, kap. 3; 10; kap. 1; 8). Homogena grupper lämpar sig för studier som strävar efter att skaffa information om specifika erfarenheter och främjar flytande diskussion som baserar sig på att deltagarna har gemensamma erfarenheter (Liamputtong 2016, kap. 3; 6). Mina informanter var alla socialarbetare som vid tidpunkten för fokusgruppsintervjun arbetade med asylsökande och utgjorde därför en ganska homogen grupp.

Fokusgruppdiskussioner lämpar sig för explorativa studier som genomförs för att skaffa kunskap om ett ämne som inte har undersökts mycket tidigare, eftersom fokusgruppsdiskussionen har en mer flexibel struktur än andra kvalitativa intervjuer. Metoden tillåter individer att tala om ett ämne med sina egna ord, kategorier och associationer. Trots att socialt arbete med migranter har undersökts mycket, finns det relativt lite inhemsk forskning kring socialt arbete med asylsökande. Fokusgruppdiskussion lämpar sig för studier som försöker diagnostisera problem och fördjupa förståelsen för befintliga kvalitativa iakttagelser. Dessutom beaktar metoden personens uttalade reaktioner. (Stewart m.fl. 2007, kap. 3; 4–5; kap. 8; 2.)

Kännetecknande för metoden är att den bygger på interaktioner mellan deltagare (Liamputtong 2016, kap. 3; 21). Kvale och Brinkmann konstaterar att ”fokusgruppintervjuer lämpar sig väl för explorativa studier på ett nytt område, eftersom den livliga kollektiva interaktionen kan frambringa mer spontana expressiva och emotionella uppfattningar än den individuella, ofta mer kognitiva intervjun” (Kvale & Brinkmann 2014, 191). Gruppen skapar synergi som kan generera information som inte kunde ha uppstått genom individuella intervjuer (Liamputtong 2016, kap. 1; 7). På det sättet skiljer sig fokusgruppsintervjun från andra gruppintervjuer, eftersom data inte samlas in för att utreda enskilda personers tankar, utan det är det kollektiva bildandet av uttalanden och de delade erfarenheterna som metoden koncentrerar sig på (Dahlin-Ivanoff 2015, 82, 87). Potentiella problem med fokusgruppintervjun innebär att bara acceptabla och tillåtna synpunkter kommer fram, dominerande personer snedvrider diskussionen och attityder kan få ett överdrivet uttryck som beror på att människor förstärker varandras utsagor (Repstad 2007, 110).

Att skapa en optimal mängd struktur i gruppen är en utmaning i metoden. Moderatoren för en fokusgruppsdiskussion ska stäva efter att främja flytande diskussion utan att styra diskussionen för mycket. Moderatoren ska kontrollera att diskussionen når sina mål och kan be de intervjuade berätta någon anekdot om ett önskat tema (Stewart m.fl. 2007, kap. 6; 8). Därför har jag vid formuleringen av diskussionsfrågorna bestämt mig att fråga *hurdana situationer som inträffar* med ett bestämt tema, eftersom denna formulering lämnar mycket utrymme för olika slags berättelser. Det är betydelsefullt att se om en fråga är tillräckligt viktig för att dyka upp utan att moderatoren frågar någonting om just den frågan (Stewart m.fl. 2007, kap. 6; 7–8). Därför är det särskilt viktigt att moderatoren låter diskussionen att löpa och håller minst 5 sekunders paus efter att deltagarna slutat prata innan moderatoren ställer en följdfråga (Krueger & Casey 2009, 99). Moderatoren ska även se till att deltagarnas samspel fungerar så att anförandena fördelar sig ungefär jämnt, och att deltagarnas integritet respekteras (Stewart m.fl. 2007, kap. 5; 2–3, 18).

Fyra deltagare hålls som ett minimum för en fokusgruppsdiskussion (Stewart m.fl. 2007, kap. 3; 12). Andra forskare hävdar att fokusgruppsdiskussioner idealt skulle ha från sex till tolv deltagare. Mindre grupper ger mer utrymme för individuella deltagare att prata och diskutera djupgående om ämnet, vilket leder till mer intressanta och relevanta data (Kitzinger 2005; se Liamputtong 2016, kap. 3; 14–15). Jag lyckades rekrytera fem informanter, vilket också var mitt mål. Eftersom det i denna avhandling är fråga om en relativt begränsad undersökning, bedömde jag att ett minimiantal informanter skulle möjliggöra insamling av ett rimligt stort material. För oförutsedda händelsers skull ville jag rekrytera fem informanter, så att om någon av de inbjudna informanterna skulle avböja, skulle jag ändå ha fyra deltagare, som anses vara ett minimum för en fokusgruppsintervju.

6.1 Hermeneutik som en kunskapsteoretisk utgångspunkt

Epistemologi är ett vetenskapsfilosofiskt begrepp som handlar om kunskapsproduktion och det som räknas som kunskap. Dahlin-Ivanoff anser att fokusgruppsmetodiken i grunden bygger på socialkonstruktivism, som går ut på att kunskapsproduktion sker i sociala samspel (Dahlin-Ivanoff 2015). ”I fokusgruppsdiskussioner konstruerar deltagarna en referensram som ger förståelse för deras erfarenheter, och i samspel med

andra modifieras dessa erfarenheter, vilket leder till utveckling av ny kunskap” (Dahlin-Ivanoff 2015, 82–84).

Jag har medveten valt att utgå från en positivistisk syn av verkligheten och behålla ett visst avstånd till socialkonstruktivism, eftersom jag i min avhandling fokuserar på information om specifika erfarenheter som jag antar att de intervjuade socialarbetarna skulle uppleva på ungefär likadant sätt oberoende av den övriga gruppens erfarenheter. Interaktionernas betydelse för analysen är att det sociala samspelet visar i vilka frågor de intervjuade är särskilt ense och vilka upplevelser som är gemensamma för alla eller flera av deltagarna. Konstruktivismen kan inte åsidosättas totalt, eftersom diskussionens tyngdpunkt emellanåt låg på deltagarnas subjektiva uppfattningar, vilket verkade bekräfta den övriga gruppens tidigare upplevelser. Medan Dahlin-Ivanoff (2015) betonar olika åsikters betydelse för metoden, hävdar Liamputtong (2016) och Stewart och kollegor (2007) att en analytisk strategi som letar efter olika uppfattningar bara är ett av de möjliga sätten att använda metoden. Stewart, Rook och Shamdasani konstaterar att när fokusgruppmetoden används för att undersöka ett okänt tema, räcker det med en enkel beskrivande narrativ (Stewart m.fl. 2007, kap. 7; 2).

Ett hermeneutiskt närmandesätt betonar individuella upplevelser och ger ett stort utrymme för informanter att välja vad de vill tala om (Westlund 2009, 62), vilket är i linje med att fokusgruppsdiskussioner lämpar sig för explorativa studier som ger deltagare möjligheten att själva definiera de viktiga diskussionsämnena, och att metoden går ut på att diskussionen borde pågå så oberoende av moderatorn som möjligt (Dahlin-Ivanoff 2015, 86). Hermeneutik handlar om tolkningar och förståelser och kan användas för att förmedla upplevelser av olika fenomen (Westlund 2009, 62). Eftersom fokusgruppmetoden inom socialvetenskaper syftar till att förstå deltagarnas meningar och tolkningar (Liamputtong 2016, kap. 1; 4) bedömde jag att ett hermeneutiskt tillvägagångssätt skulle vara en bra analytisk strategi i min studie.

En tolkningsprocess i en hermeneutisk analys beskrivs ofta som en hermeneutisk cirkel eller spiralrörelse som möjliggör en kontinuerlig fördjupning av meningsförståelsen (Repstad 2007, 137). Förståelsen om en fråga fördjupas i dialog mellan empiri och teori så att teorin ramar in analytikerns observationer utan att begränsa analytikerns uppmärksamhet (Rousu 2007, 194–195). ”Med en öppen inställning kan forskaren låta

sig ledas i en oväntad riktning utan att förskräckas över att de ursprungliga forskningsfrågorna överskrids, fördjupas eller kompletteras” (Westlund 2009, 72–73). På så sätt kan hermeneutik vara en bra strategi att analysera en lätt strukturerad fokusgruppsdiskussion där forskaren ställer öppna frågor till gruppen. Det som vägleder tolkningen är samstämmigheten i den hermeneutiska pendlingen mellan förståelse av helhet respektive del (Repstad 2007, 137–138; Westlund 2009, 68).

6.2 Forskningsprocess

Jag hade kartlagt två potentiella organisationer som alla sysselsätter en eller flera socialarbetare i flera olika enheter som erbjuder mottagningstjänster. De kontaktade förläggningarna erbjuder inkvarteringsservice vid förläggningar men har också en stor del av sina klienter i en så kallad enskild inkvartering. I mars 2018 förberedde jag forskningslovsansökningen och bilagorna, som jag sände till varje organisation separat. Tidigt i mars kontaktade jag två organisationer som ordnar mottagningstjänster. Min ursprungliga tanke var lägga fokus på socialt arbete med vuxna inom mottagningstjänster, eftersom det redan finns många studier om asylsökande ensamkommande barn som alltid kommer i kontakt med en socialarbetare, till skillnad från vuxna asylsökande. Trots det kontaktade jag ett grupphem för ensamkommande barn, för annars skulle jag endast ha lyckats få fyra intervjuade, vilket jag ansåg att var ett för litet antal deltagare. Grupphemmet tackade ja till min begäran att intervjua grupphemets socialarbetare.

Jag kontaktade en ledande socialarbetare i en av organisationerna, som sedan frågade den högre ledningen huruvida det skulle vara möjligt för mig att intervjua deras socialarbetare. För den andra organisationen kontaktade jag direkt föreståndaren för förläggningarna. Grupphemets chef kontaktade jag i april. Jag var en aning förvånad över hur positivt alla organisationerna förhöll sig till min studie. Efter organisationernas muntliga godkännanden skickade jag forskningslovsansökningen med forskningsplanen och bilagorna till varje organisation.

Den ansökan jag skickade till varje organisation innehöll en beskrivning av undersökningen, dess syfte och bearbetande av materialet så att individuella informanter inte kunde kännas igen från forskningsrapporten. Eftersom mottagningssystemet sysselsätter relativt få socialarbetare har jag som forskare behövt vara extra försiktig med informanternas anonymitet. Forskningslovsansökans bilagor var ett utkast för frågebatteri

för intervjun och den handledande professorns förord med hennes underskrift. Två av organisationerna hade etablerade rutiner för forskningstillstånd, och för dessa organisationer behövde jag fylla in organisationernas egna blanketter. Jag fick ett skriftligt forskningstillstånd från varje organisation.

Efter att jag hade fått forskningstillstånd från de vanliga mottagningscentralerna kontaktade jag direkt fem socialarbetare, tre från den ena och två från den andra organisationen. Kontakt skedde med e-post. Jag anade att det skulle bli för svårt att hålla intervjun under arbetsdagen, eftersom det då skulle ha blivit för svårt att komma överens om en lämplig tidpunkt för intervjun. En av socialarbetarna från den ena organisationen tackade nej till intervjun, eftersom intervjun skulle hållas efter arbetsdagen, och hon inte ville delta i undersökningen på fritiden. Den andra socialarbetaren från samma organisation var villig att delta i studien. Alla de tre socialarbetarna från den andra organisationen jag inbjöd till undersökningen tackade ja. De arbetade inte i samma enhet, men kände ändå varandra sedan tidigare. Till sist rekryterades socialarbetaren från grupphemmet till undersökningen.

Det finns varierande åsikter om det är en risk att deltagarna i en fokusgrupp känner varandra sedan tidigare (Dahlin-Ivanoff 2015, 87). I fall alla deltagarna hade kommit från olika organisationer skulle det ha krävt betydligt mer resande för flera deltagare, vilket skulle ha försvårat insamlingen av frivilliga deltagare. När de fem socialarbetarna hade anmält sig som frivilliga deltagare kom vi överens om en eftermiddag då vi skulle hålla fokusgruppsdiskussionen. Diskussionen hölls på finska. Dagen var en vardag i slutet av maj. Platsen var ett mötesrum in en av de deltagande förläggningarna. Rekryteringen av de fem informanterna tog slutligen två och en halv månader.

Deltagandet krävde resor av rimlig längd för två deltagare. Eftersom mottagningscentraler ligger relativt långt borta från varandra var det länge osäkert om det överhuvudtaget skulle vara möjligt att hålla en fokusgruppsdiskussion mellan socialarbetare som jobbar vid förläggningar. De deltagare som behövde resa för att ta sig till den platsen där intervjun hölls fick inte ersättning för sina resor, men de verkade tycka att min forskning var viktig och ville därför bidra till min studie. Deltagarna erbjöds mellanmål och drycker.

6.3 Forskningsetik

Att behålla de intervjuade socialarbetarnas anonymitet har varit en av analysens största utmaningar, eftersom förläggningar sysselsätter relativt få socialarbetare i jämförelse med andra organisationer där socialt arbete utövas. I syfte att skydda de intervjuade socialarbetarnas anonymitet har jag i min redogörelse för forskningsprocessen valt att inte beskriva de representerade förläggningarna, till exempel genom att redogöra för om förläggningarna ligger i städer eller i mindre bosättningscentrum eller om förläggningarna drivs av privata, offentliga eller tredje sektorns aktörer.

Eftersom kvaliteten på data som samlats in genom fokusgruppsintervju i hög utsträckning beror på om deltagarna känner sig bekväma att öppet dela med sig av sina tankar (Stewart m.fl. 2007, kap. 2; 2), hade jag i informationsbrevet lovat deltagarna att deras identitet inte kunde kännas igen från forskningsrapporten. Deltagarna själva sade ändå inte att det var särskilt viktigt för dem att bevara sin anonymitet. Jag har ändå strävat efter att vara ytterst försiktig med deltagarnas anonymitet när jag skrivit analysen, eftersom de intervjuade socialarbetarnas kritik mot Migrationsverket ibland var ganska hård. När jag transkriberade diskussionsmaterialet gav jag varje deltagare ett fiktivt namn, men efteråt bestämde jag mig för att utelämnat de fiktiva namnen från sådana citat som i teorin kan avslöja vilken organisation socialarbetare jobbar för eller som innebär särskilt hård kritik mot Migrationsverket. Syftet med det har varit att även om läsaren kunde känna igen en person, skulle det inte vara möjligt att koppla kritiska kommentarer till de fiktiva namnen och på det sättet veta vem som sade den kritiska kommentaren.

Vad gäller etiska frågor för själva fokusgruppdiskussionen, deltog alla de intervjuade socialarbetarna frivilligt i diskussionen. Innan diskussionen började bad jag deltagarna skriva under en samtyckesblankett att jag fick använda det inspelade intervjumaterialet för min avhandling. I samma formulär informerades deltagarna om att de kunde avbryta intervjun när som helst. Jag förstörde ljudbandet efter att analysen hade blivit färdigt. Det transkriberade intervjumaterialet och samtyckesblanketterna med deltagarnas namn och kontaktuppgifter kommer att förstöras efter att avhandlingen har godkänts av fakulteten.

6.4 Diskussionsfrågor

Eftersom forskningsfrågor inte kan ställas som sådana till de som intervjuas, planerade jag diskussionsfrågor som jag kommer att presentera nedan. Den huvudsakliga

forskningsfrågan i denna avhandling är socialarbetarnas handlingsutrymme inom mottagningssystemet. Svaret på denna fråga besvaras med hjälp av diskussionsfrågorna. Det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet är ett tema som var inbyggt i alla diskussionsfrågor, medan några diskussionsfrågor rörde ytterligare bedömningsituationer. Frågebatteriet bygger inte på någon teori, men jag kommer att leta efter länkar mellan materialet och teori i enlighet med en hermeneutisk analys.

Vid planering av diskussionsfrågorna stödde jag mig på Kruegers och Caseys (2009) guide om hur man ska strukturera en fokusgruppsintervju. Olika frågetyper ställs i olika faser av en fokusgruppintervju. Syftet med öppnande frågor är att deltagarna lär känna varandra och att var och en får säga någonting i början av intervjun (Krueger & Casey 2009, 38–39). Jag bad deltagarna säga sitt namn och sin arbetsplats, eftersom alla inte kände varandra sedan tidigare. Efter denna fråga gick vi inte bordet runt förrän i slut av diskussionen. Kommentarer efter första frågan riktades till andra deltagare och diskussionen började löpa ganska fritt. Avsikten med de inledande frågorna är att föra in deltagarnas tankar på temat och ger forskaren preliminära idéer om hur deltagarna tänker om temat (Krueger & Casey 2009, 39). Hur ser de på en sak? Vad är den första tanken som uppstår? Den inledande fråga jag ställde till gruppen var:

Om ni borde förklara vad socialt arbete med asylsökande är för någon som inte vet någonting om det, vad skulle ni säga?

Övergångsfrågor, *transition questions*, för diskussionen till forskarens nyckelfrågor (Krueger & Casey 2009, 39–40). Övergångsfrågor fungerar som länkar till centrala teman och hjälper deltagarna att bli medvetna om varandras uppfattningar. Den övergångsfråga som jag hade formulerat strävade efter att locka fram deltagarnas uppfattningar om det sociala arbetets huvudsakliga uppgifter inom mottagningssystemet.

Vad är syftet med socialt arbete inom mottagningssystemet?

Det är typiskt att ha 2–5 nyckelfrågor, som kräver mer tid än de tidigare frågorna. Nyckelfrågor brukar vara de frågor forskaren har formulerat i början av forskningsprocessen (Krueger & Casey 2009, 99). Jag hade formulerat fem nyckelfrågor.

Den första frågan handlade om orsaker till att en asylsökande kommer i kontakt med en socialarbetare, med andra ord hur en asylsökande blir en klient inom socialt arbete?

Vilka är de särskilda behov och förhållanden som gör att en asylsökande kommer i kontakt med dig?

Särskilda behov och förhållanden och särskild utsatthet hör till mottagningslagens definitionsspråk. Eftersom 6 § om tillämpning av lagen på personer i utsatt ställning är ett centralt instrument som styr socialt arbete med asylsökande, har jag varit intresserad av att utreda hur socialarbetare uppfattar sådana juridiska kategorier som särskilda behov och förhållanden samt särskild utsatthet. Den andra nyckelfrågan gällde de handlingsalternativ som socialarbetare har att möta så kallade särskilda behov.

Vilka handlingsalternativ har socialarbetare inom mottagningssystemet?

En följdfråga som jag hade planerat för den andra nyckelfrågan var hurdana situationer som uppkommer vid sökande av kommunens service. Sökande av socialservice nämns i mottagningslagens 25 § som en del av socialt arbete inom mottagningstjänster och är således en av de möjliga handlingarna i socialt arbete med asylsökande. Jag hade anat att en diskussionsfråga om det sociala arbetets handlingsalternativ skulle väcka diskussion kring de ansträngningar på socialarbetarnas yrkesetik som uppstår i den institutionella kontexten.

Den tredje nyckelfrågan handlade om socialarbetarnas professionella bedömningar i svåra situationer där det inte finns någon tydlig verksamhetsmodell för hur man ska handla. I sådana situationer behöver man bedöma olika handlingsalternativ, vilket ofta ses som grunden för socialarbetarnas professionalitet. Jag hade önskat att frågan skulle generera information om svårigheter som asylsökande kämpar med och om konflikter som uppstår från spänningarna mellan socialt arbete och den institutionella kontexten.

Hurdana är svåra situationer där ni bedömer mellan olika handlingsalternativ?

Den fjärde nyckelfrågan gällde den problematik som rör socialarbetarnas dubbelroll som professionella hjälpare och myndighetsutövare. Eftersom kontroll är inbyggd i allt socialt arbete, hjälper en fråga om kontroll att skapa en bild om asylsökande som en klientgrupp i socialt arbete.

Vad är kontroll i ert arbete?

Den tredje nyckelfrågan strävade efter att skapa diskussion om växelverkan mellan socialarbetare och mottagningssystemet.

Finns det någonting som ni har lyckats påverka eller förändra i systemet?

Enligt Krueger och Casey finns det tre typer av avslutande frågor. Moderatoren kan ge en sammanfattning av diskussionen på 2–3 minuter och fråga gruppen om sammanfattningen var bra eller om moderatoren har glömt bort viktiga aspekter från sammandraget. *All things considered* -fråga tillåter deltagarna att reflektera över det som sades under diskussionen och sen identifiera vilka aspekter som de tycker att var mest väsentliga. Krueger och Casey föreslår att moderatoren ber de intervjuade föreställa sig att de har en minut att tala till regeringen och föra fram ett viktigt budskap. Ytterligare är det bra att fråga vad som var mest viktigt för deltagarna i allt som diskuterades. Jag använde alla de tre typerna av avslutande frågor i slutet av intervjun. (Krueger & Casey 2009, 40–41.)

6.5 Bearbetandet av materialet

Härnäst beskriver jag bearbetandet av materialet och hur analysen skedde. Den bandade intervjun transkriberades under veckan som följde på intervjun. Intervjun tog en timme och 25 minuter. Texten blev 30 sidor lång. Analys av kvalitativa data förutsätter att forskaren utvecklar egna analysverktyg och strategier, eftersom det sällan finns färdiga analysmodeller för kvalitativt material (Ahrne & Svensson 2015, 15). Vid analysen har jag använt kvalitativ innehållsanalys samt sortering, reducering och argumentering som är de tre grundläggande arbetssätten för att skapa analyser i kvalitativ forskning. Sortering betyder att man skapar ordning i en överskådlig och oordnad text. Sortering förknippar innehållet med teorin och begreppen. Analytikern upptäcker inte kategorier utan konstruerar dem, för kategorierna existerar inte i materialet från början. (Rennstam & Wästerfors 2015, 220, 227, 331.)

Under den första genomgången av texten markerade jag de olika diskussionsavsnitten med olika färg enligt den diskussionsfråga som diskuterades just i det textavsnittet. Jag använde lika många färger som jag hade diskussionsfrågor för gruppen. Vid andra genomgången började jag sortera texten i kategorier genom att kopiera kodifierade kategorier till ett och samma ställe. Syftet med kodning är att identifiera huvud- och subkategorier i texten. Eftersom varje uttalande var färglagt med en färg som markerade

den diskussionsfråga som uttalandet handlade om, hände det att de kategorier som uppstod innehöll olika färger, vilket betydde att de upptäckta kategorierna inte följde diskussionsfrågorna. Det är vanligt att man använder olika grupperingar före och efter analysen, eftersom frågebatteriet konstrueras innan forskaren vet vad de intervjuade kommer att berätta (Rennstam & Wästerfors 2015, 227–228).

I enlighet med hermeneutisk analys har jag inte under sorteringsfasen enbart fokuserat på diskussionsavsnitt som handlade om handlingsutrymmet, bedömningar eller det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet, eftersom ett hermeneutiskt tillvägagångssätt innehåller en öppen inställning som också värderar teman som inte direkt rör studiens forskningsfrågor. Därtill innebär metoden att deltagare får lyfta upp frågor som de själv anser vara väsentliga. Fokusering på ens favoritbegrepp och teoretiska perspektiv kan leda till att man ser bara det som tidigare har setts (Rennstam & Wästerfors 2015, 227–228.) Detta ska man undvika i hermeneutisk forskning.

Syftet med att reducera material är att skapa en god representation, vilket betyder att materialet ska bearbetas på ett selektivt men rättvisande sätt (Rennstam & Wästerfors 2015, 220, 228). I enlighet med en hermeneutisk analys försökte jag relatera det som sades till diskussionens underton. Jag identifierade nämligen en viss underton och några spetsteman på basis av samtalstonen och frågor som deltagarna själv lyfte upp. Efter sorteringen skrev jag analyser utgående från det första intrycket och plockade uttalanden som jag tyckte att väl illustrerade det som sades om ett tema och som hade betydelse för analysen. Jag gick genom materialet på det här sättet två gånger och skrev slutligen analyskapitlet. Under senare genomgångar av materialet tolkade jag intervjumaterialet i ljuset av de teoretiska synpunkter som jag har presenterat i kapitel 5, vilket kan ses som hermeneutisk spiralrörelse som fördjupar meningsförståelsen. Argumentation skapar självständighet i förhållande till auktoriteter på området, tidigare studier och teorier som man refererar till (Rennstam & Wästerfors 2015, 220, 331). De argument jag har format genom att analysera intervjumaterialet kommer att presenteras i det sammanfattande kapitel 8.

6.6 Om resultatens generaliserbarhet

Begreppen validitet och reliabilitet har utvecklats inom kvantitativ forskning, men man hänvisar till dessa begrepp också i kvalitativa undersökningar. Reliabilitet handlar om mätinstrumentens lämplighet och att den information som samlats in på detta sätt är

tillförlitlig. Validitet är forskningens giltighet i den meningen att den utvärderar huruvida man har lyckats mäta det man har velat mäta. (Repstad 2007, 151–152.)

Vad gäller reliabiliteten i denna studie och metodens lämplighet, har jag ovan förklarat att fokusgruppsintervjun passar för studier som fokuserar på ett tema, samlar informanter som delar en gemensam erfarenhet, strävar efter att utforska ett ämne man inte vet mycket om och som stävar efter att diagnostisera problem. Reliabilitet handlar också om i vilken utsträckning andra forskare skulle kunna göra samma observationer och generera samma begreppsbeskrivningar som forskaren på basis av det empiriska materialet (LeCompte & Goetz, 1982). Jag tror att också andra forskare kunde ha kommit på ungefär likadana kategorier som jag upptäckte i materialet, men formuleringen av forskningsfrågorna i denna studie har förstås påverkats av min egen arbetserfarenhet inom mottagningstjänster. Det har varit till fördel att jag själv har jobbat inom mottagningsservice, eftersom jag på grund av min arbetserfarenhet har förstått vad ett koncept eller ett yttrande som togs upp i diskussionen har hänvisat till, medan andra mer utomstående forskare skulle ha behövt ta reda på bakgrundsfakta om ett tema för att förstå vad ett begrepp eller koncept betyder. Jag har försökt vara försiktig med analysen så att jag inte argumenterar utgående från mina egna erfarenheter och i stället strävat efter att basera alla argument på materialet.

Validitet handlar om resultatens generaliserbarhet och i vilken utsträckning resultaten representerar den verklighet som resultaten har sitt ursprung i (LeCompte & Goetz, 1982). Med tanke på resultatens generaliserbarhet i min studie har det varit bra att de intervjuade socialarbetarna har arbetat på olika slags flyktingförläggningar. Det har bidragit till att det har varit möjligt att forma en bredare syn på det sociala arbetet vid flyktingförläggningar än vad som skulle ha varit möjligt om jag bara intervjuade socialarbetare på en eller flera likadana förläggningar.

Studiens resultat är ändå inte generaliserbara, och detta har inte heller varit strävan med avhandlingen. Resultaten är inte generaliserbara till allt socialt arbete inom mottagningssystemet på grund av att antalet intervjuade socialarbetare och organisationer som var representerade i studien var litet. Om jag hade kunnat samla en annan fokusgrupp som skulle ha bestått av socialarbetare och socialhandledare som jobbar vid förläggningar som ligger långt bort från södra Finland skulle materialet ha blivit mer representativt. Jag

tror ändå att förläggningarnas geografiska position är mindre betydelsefull för materialets representativitet än när socialarbetare har börjat arbeta inom mottagningstjänster, eftersom året 2015 visade sig vara avgörande för mottagningssystemets utveckling. Det här gör att socialarbetares och socialhandledares erfarenheter kan variera beroende på om de har jobbat vid förläggningar under åren 2015–2016. Under de här åren behövde man snabbt öka förläggningarnas kapacitet, vilket utan tvivel har påverkat förläggningarna som arbetsmiljöer. Eftersom hastigheten att öppna nya förläggningar 2015 var ganska exceptionell, kan man anta att den tidsperioden avsevärt har påverkat erfarenheterna för alla som då jobbade inom mottagningstjänster. Alla mina informanter hade arbetat vid förläggningar under åren 2015–2016. Med tanke på materialets representativitet skulle det ha varit bra om jag hade intervjuat sådana socialarbetare som inte hade arbetat inom mottagningstjänster under dessa år.

Materialet i denna studie skulle ha varit mer omfattande och mer representativt, om jag hade samlat materialet genom en elektronisk enkät skickat till flera socialarbetare vid flera förläggningar, med då skulle informanterna inte lika bra själva ha kunnat definiera vad som är väsentligt i socialt arbete med asylsökande jämfört med fokusgruppmetoden. Eftersom det finns väldigt lite inhemska forskning om socialt arbete med vuxna asylsökande, ville jag använda mig av en sådan forskningsmetod som lämnar mer utrymme för informanter att definiera det de vill tala om. För detta syfte var fokusgruppintervjun en bra metod. Resultaten i denna studie kan ses som betydelsefulla trots att materialet inte är representativt, eftersom resultaten av denna studie hjälper att skapa en förståelse för vilka frågor som är centrala i socialt arbete med asylsökande inom det finländska mottagningssystemet.

7. Analys

Eftersom alla de intervjuade socialarbetarna var erfarna inom socialt arbete inom mottagningstjänster blev fokusgruppsintervjun ett professionellt samtal mellan socialarbetare. Ett par gånger bad jag de intervjuade säga saker som för dem kunde kännas som självklarheter. En stor del av all information som diskussionen genererade tog sig uttryck i uttalanden som inte går att förstå utan bakgrundsfakta. Ett par gånger bad jag de intervjuade berätta exempel på det de hade sagt. Ibland frågade jag gruppen om någon annan deltagare hade likadana upplevelser som tidigare talaren hade sagt. Två gånger

stälde jag tvådelade frågor och fick snart observera det vara en dålig idé, eftersom tvådelade frågor ledde till att bara en av frågorna diskuterades. Stämningen var bra från början till slutet av intervjun. Jag har använt citaten i analysen, eftersom citaten gör analysen livligare och ger en uppfattning om diskussionens stämning. Därtill innehåller några av citaten viktiga uttryck som har väglett analysen. Jag har översatt citaten innehållsmässigt men inte ordagrant. Citatens innehåll diskuteras även i texten. Originalcitatena finns i fotnoterna.

7.1 Särskild utsatthet som en central utgångspunkt för arbetet

Analysen inleddes med att jag bad deltagarna definiera socialt arbete med asylsökande och förklara socialt arbete inom mottagningssystem för någon som inte vet någonting om det. Deltagarna lyfte upp yrkesmässiga definieringar som är relevanta för allt socialt arbete. Deltagarna använde sig av sådana professionella termer som *kartläggning av servicebehov*, nätverksarbete, *servicehandledning* och kommunikation med andra myndigheter. Man nämnde ytterligare uppgifter som ingår i mottagningslagens 25 § om socialtjänster, som *utredning av sociala problem*, rådgivning och handledning till andra tjänster. Ytterligare nämndes stöd för psykiska problem i ett mångprofessionellt samarbete med sjukskötare och samarbete med barnskyddet. Som regel kallades personer som sökt asyl i Finland för klienter. En deltagare kommenterade att alla problem som framkommer under asylprocessen utom somatiska sjukdomar hör till socialt arbete.

Den inledande frågan och övergångsfrågan lät deltagarna själv definiera det som de upplevde att var viktigt i deras arbete. Det var värdefullt att se vad som först kom upp i diskussionen. Övergångsfrågan handlade om socialt arbete inom ett system som finns till för att kontrollera invandring. Genom att fråga deltagarna vad de tänkte att var syftet med socialt arbete vid förläggningar strävade jag efter att se vilka aspekter deltagarna betonade mer, uppgifter som kommer från organisationens uppdrag eller andra innebörder som deltagarna gav sitt arbete och som hade en svagare koppling till organisationens formella uppdrag.

En del av gruppens tankar som följde på frågan om det sociala arbetets position inom mottagningssystemet var fortfarande mer definition av vad socialt arbete med asylsökande i praktiken är, medan några kommentarer redan var relationella och

problematiserade mottagningssystemet som en institutionell omgivning för socialt arbete. Först nämndes stöd för att människan kunde klara sig på egen hand och leva ett så normalt liv som möjligt under de exceptionella omständigheterna. En av de intervjuade, som jag kallat Ulla, hävdade att en stor del av de asylsökande behöver en kontaktperson som hjälper vid olika problemsituationer, som blir ju fler desto längre man har varit i processen. Stödbehov enligt henne handlar om att asylsökande ofta är omedvetna om i vilken fas av handläggningen deras asylansökan är.

De flesta av dem (asylsökande) har varierande problem och när väntetiderna förlängas så blir de fler problem och annat, att man (en socialarbetare) är en slags kontaktperson, om det skulle fungera på det här viset skulle det kanske vara en idealsituation eftersom klienterna själva inte vet, oftast vet de inte var de går i processen (Ulla)¹²

Det att man fungerar som en länk mellan individen och det övriga samhället betonades i diskussionen. Att hjälpa individen att ha fungerande relationer till det övriga samhället kännetecknar allt socialt arbete, men den aspekten av socialt arbete blir framhävd med asylsökande. Socialarbetarna tolkade inte enbart samhället för deras asylsökande klienter, utan också asylsökande för samhället. En socialarbetare berättade att hon hade ringt till en misstänksam arbetsgivare och berättat att en asylsökande är en person som lagligt vistas i landet och har arbetstillstånd i Finland. Det här kopplar tydligt socialt arbete med asylsökande till företräderskap, som betyder att en företrädare tolkar utsatta personers behov för personer med makt (Payne 2008, 416–417). En annan deltagare tog upp begreppsliggörande av traumatiska händelser. Klienter kanske inte har ord för till exempel människohandel eller hedersrelaterat våld, och det är socialarbetaren som ska ha kompetensen att känna igen dessa händelser, benämna dem och reagera.

De kanske inte kan benämna de situationer de har kommit ifrån, vi kanske har ett namn för det fenomenet om det handlar om människohandel eller hedersrelaterat våld eller sådant, att man hjälper dem på det viset att vi känner igen det problemet de har haft och sen vet vi de tjänster som vi här har och kan handleda dem vidare (Nina)¹³

---

¹² ”Useimmilla on jonkunlaista ongelmaa ja kun pitkittyy nämä odotusajat niin ne tuppaa sitten aina lisääntymään ja muuta että joku on semmonen keskushenkilö ehkä siinä se olis ainakin ideaalitalanne että se toimis näin koska jos asiakas itse ei ne useinkaan itse tiedä et missä ollaan menossa tai mikä on prosessin tila (Ulla)”.

¹³ ”Eikä osaa itse ehkä nimetä aina niitä tilanteita mistä ovat tulleet että meillä ehkä on joku nimi sille ilmiölle jos on ihmiskaupasta kyse tai ollu kunniaväkivallasta tai näin et myös auttaa heitä siinä että me tunnistamme sen ongelman mistä ovat lähteneet ja sitten tiedämme ne palvelut joita meillä täällä on tarjolla et voidaan sitten ohjata eteenpäin (Nina)”.

Här är det på sin plats att avvika från analysen för en stund och förklara vad den service som talaren hänvisar till är. Hjälpssystemet för offer för människohandel och tredje sektorns organisationer som erbjuder stöd för offer för könsrelaterat våld är några av de instanser asylsökande kan hänvisas till. Ytterligare kan dessa personer definieras som särskilt utsatta, vilket påverkar deras tillgång till rättslig hjälp. Enligt grundregeln har man rätt till ett offentligt biträde bara vid domstolsfasen, men för utsatta grupper kan ett offentligt biträde ordnas redan vid den första asylansökan¹⁴.

Min första nyckelfråga handlade om särskilda behov och förhållanden som leder till att personer kommer i kontakt med en socialarbetare. En ledstjärna för socialt arbete med asylsökande verkar tydligen vara mottagningslagens 6 § om tillämpning av lagen på personer i utsatt ställning. Ordet ”utsatthet”¹⁵ (*haavoittuvuus* på finska) lyftes upp av en deltagare redan i den andan kommentaren efter att diskussionen hade börjat och alla använde termen åtminstone en gång under intervjun. Det kan konstateras att deltagarnas uppfattning om sin klientgrupp väl motsvarade lagens definitioner.

I diskussionen om asylsökandenas särskilda förhållanden hänvisade deltagarna till samma definitioner som kopplas till särskild utsatthet i artikel 21 i Europaparlamentets och rådets direktiv om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd. Minderårighet, trauman, tortyr och människohandeln och det att man är ensamstående föräldrar betraktades som skäl till särskild utsatthet. Ytterligare nämndes kvinnor som har rest ensamma till Finland och under resan utsatts för våld och utnyttjande. Patriarkaliskt förtryck, sexuellt våld, sexuella minoriteter och det att man kan ha flera överlappande skäl för sin utsatthet upplevdes som faktorer som ligger bakom särskild utsatthet.

Jag behövde återkomma till frågan om särskild utsatthet i slutet av diskussionen, eftersom ämnet diskuterades bara ytligt i början av intervjun. Skälet till det var troligen det att alla visste att alla, jag själv inräknad, hade jobbat med asylsökande. Jag behövde be deltagarna säga saker som kunde kännas som självklarheter. Nedanför beskriver Nina hur hon försöker plocka ut de utsatta personerna ur den stora gruppen.

Man har på sätt och vis en radar, att man på något sätt försöker känna igen vilka som skulle vara utsatta av de här, eftersom klientmängden är så stor

---

¹⁴ Enligt utlänningslagens 9 § om rättshjälp ingår ett biträdes närvaro vid asylsamtal inte i rättshjälp om inte ett biträdes närvaro är nödvändig av särskilt vägande skäl.

¹⁵ I lagen har det finska begreppet ”haavoittuva asema” inte översatts till sårbar ställning utan utsatt ställning.

att man inte på något sätt kan möta alla så ska man plocka ut de utsatta, det är nog en sådan ledstjärna, var det nu fråga om ett fysiskt eller psykiskt hinder eller ens tidigare erfarenheter som gör att, våldserfarenheter och familjesituationen, att många som kommer från patriarkaliska samhällen och bara att man som kvinna har rest till Finland ensam, då har man redan utsatts för många slags utnyttjande och det kanske har legat som grund för ens utsatthet (Nina)

Det kan nog ha hänt någonting mycket tråkigt under resan (Fanny)¹⁶

Det är viktigt att särskild utsatthet känns igen så fort som möjligt efter att personen har sökt om asyl, eftersom personen då kan få det stöd han eller hon behöver under hela asylprocessen. Genast efter att jag hade ställt frågan om särskilda behov och förhållanden började deltagarna diskutera med varandra den process genom vilken personer kommer i kontakt med en socialarbetare för första gången. Alla asylsökande är inte i behov av sådant förändringsarbete som skulle motivera att de skulle behöva möta en socialarbetare. Barn och familjer har ändå alltid en egen utsedd socialarbetare.

Två intervjuade som arbetade i samma organisation upplevde att de inte kunde koncentrera sig på de utsatta personerna så mycket som de ville, eftersom de behövde sköta mycket sådant som inte alltid hade med socialarbetets specialkunskap att göra. De behövde till exempel möta klienter som bara ville diskutera kompletterande mottagningspenning. Arbetet beskrevs som ”sillsallad”. De andra tre delade inte likadana upplevelser. Å andra sidan upplevde de två deltagarna att det var bra att tröskeln för att komma i kontakt med en socialarbetare var låg, eftersom klientens frågor om kompletterande mottagningspenning kunde leda till andra ämnen som ledde till att klienten mötts på nytt.

Vilka behov som personer som blivit kategoriserade som särskilt utsatta egentligen har kom i skymundan i diskussionen, eftersom diskussionen fokuserade på de omständigheter som leder till att personen blir kategoriserad som särskilt utsatt. Semantiskt är sådana

---

¹⁶ ”On sellanen tutka jotenkin aina tai että yrittää niinkun virittäytyä siihen että ketkä nyt ois ne haavoittuvat näistä koska se asiakasmäärä on niin suuri että ei pysty tapaamaan kaikkia mitenkään et pitää sitten poimia ne haavoittuvat että se on kyllä sellanen johtotähti jotenkin et on se sitten fyysinen rajoite tai psyykinen rajoite tai kokee tai ne taustakokemukset sen aiheuttaa väkivaltakokemukset ja sit ihan vaan se perhetilanne että monet jotka tulee patriarkalisista yhteiskunnista ja vaikka vaan niinkun matkustanut yksin, nainen, tänne Suomeen niin on altistunut jo matkan aikana monenlaiseen ja siel on ehkä se joka sen haavoittuvuuden on ehkä avannutkin vielä enemmän (Nina)”.”Matkallakin on voinu tapahtuu jotain tosi ikävää et onhan (Fanny)”.

definitioner som minderårighet, offer för människohandel eller funktionsnedsättningar inte behov utan snarare förhållanden. Ett behov är att man behöver stöd att behandla traumatiska händelser, vilket nämndes senare i diskussion då bilden av särskilda behov blev mer precis. Behoven kunde gälla stöddiskussioner, kontakt till SOS-kriscentraler, kompletterande mottagningspenning och hjälp med rättsliga frågor.

7.2 Det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet

Professionell kunskap inom mottagningssystemet verkar på basis av diskussionen röra rimlighet i olika handlingar. Deltagarna var olika i hur de upplevde sin roll. Ett illustrerande exempel på en relativ uppfattning om socialt arbete inom mottagningssystemet är en kommentar som deltagaren som jag har kallat Fanny tog upp. Kommentaren är svar på övergångsfrågan om det sociala arbetets syfte inom systemet.

Det finns många olika saker i systemet som gör mig mycket irriterad och det känns att allting blir mer ansträngt och det politiska klimatet och allt, men jag har upplevt att jag ändå får vara på klientens sida, jag representerar nog också systemet men jag upplever inte starkt, åtminstone inte kontinuerligt, att jag finns till för enbart för systemet (Fanny)¹⁷

Ovanför talar Fanny om tolkningsnormer som blivit striktare och nämner även det politiska klimatet som blivit hårdare mot asylsökande. Det kan tolkas att hennes uppfattning om den institutionella omgivningen motsvarar Healys definition om institutionella kontexter, som utöver konkreta strukturer innebär sådana abstrakta dimensioner som diskurser (Healy 2005). Fanny säger att hon ”får”, det vill säga att hon är tillåten att vara på klientens sida. Citatet illustrerar det sociala arbetets ställning i relation till systemet; socialarbetare får vara på klientens sida trots att de jobbar för systemet. Att känna sig trygg i det uppdrag som organisationen har givit är en viktig del i yrkesrollen (Svensson m.fl. 2008, 116). En annan deltagare hade en mer motstridig upplevelse om sin roll. Hon använde metaforen ”puun ja kuoren välissä”, mellan barken och trädet, vilket är ett mycket använt bildligt uttryck om socialarbetarnas konkurrerande lojalitetskrav.

---

¹⁷ ”On näit järjestelmässä paljon kaikkii asioita jotka ärsyttää tosi paljon ja tuntuu niinkun et kaikkee tiukennetaan ja poliittinen ilmapiiri ja kaikki mut must on kyl tuntunut siltä et mä kuitenkin niinkun saan jotenkin olla asiakkaan puolella et toki mä edustan myös järjestelmää mut ei mul oo kauheen voimakkaasti semmonen olo ainakaan ihan jatkuvasti et mä olisin pelkästään järjestelmää varten (Fanny)”.

Kort efter att jag hade frågat om socialarbetets handlingsalternativ började de intervjuade i en frustrerad ton problematisera de ramar som Migrationsverket ställer för deras arbete. Det följande citatet av socialarbetaren från grupphemmet problematiserar det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet och beskriver de motstridiga känslor socialarbetaren hade haft under åren 2015 och 2016 då antalet ensamkommande barn hade ökat markant. Socialarbetaren från grupphemmet upplevde att de utlåtanden om de ensamkommande barnens bästa som hon borde skriva präglade hennes arbete för mycket, vilket gjorde att hon kände att hon fanns till mer för systemet än för de unga. Under detta inlägg nickade de andra deltagarna och gjorde mm-ljudet för att visa sitt samtycke.

Särskilt vid det laget när jag skrev massor av de där utlåtandena fick jag känslan av att jag finns till för systemet, jag behövde hela tiden påminna mig när det blev olika slags uppdrag och instruktioner från Migri, på något sätt påminna mig själv om att hej, ett ögonblick, jag är socialarbetare och så mycket sådant som jag upplever att man borde ha hunnit göra med ungdomarna inte fick den minsta chans¹⁸

Den här kommentaren öppnade spelet för diskussionen om Migrationsverkets instruktioner. När det gavs olika uppdrag och instruktioner om hur en uppgift ska skötas behövde socialarbetaren från grupphemmet påminna sig själv om att hon var socialarbetare. Kommentaren nedan beskriver väl det som sades under hela diskussionen. Deltagarna upplevde att som socialarbetare var det konstigt att arbeta inom ett system som styrs och leds av Migrationsverket och inrikesministeriet i stället för social- och hälsovårdsministeriet.

Det var svårt för mig att förstå när jag kom till det här jobbet att det faktiskt är Migri som övervakar oss och att social- och hälsovårdsministeriet och de där har ingenting att göra med oss, det var alltså ofattbart, att vi har ju folk i en väldigt utsatt ställning som bor hos oss och vi är alltså underställda inrikesministeriet (Tanja)¹⁹

---

¹⁸ ”Varsinkin siinä vaiheessa kun tuli tehtyä niitä lausuntoja hulluna niin tuli sellanen olo että kyl mä oon tässä niinkun järjestelmää varten et ihan tota niinkun koko ajan joutu sitä muistuttelemaan kun tulee erilaisia tehtäväksiantoja ja ohjeistuksia Migristä niin jotenkin muistuttelemaan et hei hetkinen mä oon sosiaalityöntekijä ja tota niin paljon semmosesta mitä koen että ois pitänyt ehtiä tekemään nuorten kanssa niin ei mitään mahdollisuutta”.

¹⁹ ”Must oli vaikee sitä ymmärtää sillon kun tuli tähän duuniin tajuta et niin tosiaan Migri on se joka meitä ohjaa valvoo ja et niinkun sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö tai nää ei oo niinkun missään tekemisissä meidän kanssa niin se tuntuu niinku käsittämättömältä, että tota meil on hyvin haavottuvassa asemassa olevia ihmisiä (...) ja me ollaan niinkun sisäministeriön alaisuudessa (Tanja)”.

Det här citatet illustrerar hur ett system vars syfte är att kontrollera invandring och bevara ordning och säkerhet skapar ett behov för socialarbetare att resonera kring sin yrkesidentitet.

7.2.1 Professionella bedömningar kontra Migrationsverkets anvisningar

Bedömningar visade sig vara ett viktigt tema för deltagarna, men av andra orsaker än vad jag hade tänkt. Jag hade tänkt att deltagarna kunde ha olika uppfattningar om vem som är särskilt utsatt eller vad som avses med särskilda behov och förhållanden, men det fanns ingen heterogenitet kring de här frågorna. I stället för särskilda behov och särskild utsatthet problematiserades organisationens riktlinjer. Frågan om bedömningar visade sig inte handla om begreppens tolkade meningar utan *när* instruktioner ska tillämpas eller snarare när de *inte* ska tillämpas.

Vid det laget när det var hemskt bråttom så var jag väldigt rädd för att jag har så bråttom och är så trött att jag bara gör som man säger och inte observerar och fattar att den här instruktionen är sådan att jag behöver stoppa och säga att som socialarbetare kan jag inte göra det här (Tanja)²⁰

Här talade socialarbetaren om åren 2015 och 2016 då antalet asylsökande hade ökat kraftigt och nya förläggningar öppnades i snabb takt. De omständigheter som rådde i förläggningarna under de här åren diskuterades i flera sammanhang. Talarens kommentar visar att hon hela tiden var medveten om att hon borde ha ifrågasatt de instruktioner som gavs, men tidsbrist gjorde att hon inte kritiskt kunde resonera kring det som hon ombads att göra av organisationen.

Migrationsverkets instruktioner väckte kontroversiella känslor hos deltagarna. Exempel på uppdrag och instruktioner givna av Migrationsverket som upplevdes som konstiga och orättvisa gällde rättsmedicinska undersökningar och delgivning av undersökningars resultat. Dessa teman diskuterades i början av diskussionen vid övergångsfrågan om det sociala arbetets syfte inom mottagningssystemet på initiativ av socialarbetaren från grupphemmet. De här frågorna är inte särskilt viktiga med avseende på forskningsfrågan,

---

²⁰ ”Siinä vaiheessa varsinkin kun oli ihan hirvee kiire niin mä pelkäsin ihan kauheesti sitä että on niin kiireinen ja väsynyt et vaan niinkun tekee niinkun käsketään eikä huomaa ja tajua että tää ohjeistus on semmonen että mun pitää nyt pysähtyä ja sanoa et mä en sosiaalityöntekijänä voi lähteä tämmöseen (Tanja)”.

men de erbjuder bra exempel på sådana anvisningar av Migrationsverket som de intervjuade socialarbetarna upplevde som oacceptabla.

Fokusgruppmetoden ger värde även åt personens uttalade reaktioner (Stewart m.fl. 2007, kap. 3; 7–8). Deltagarnas reaktioner på det som sades i gruppen visade sig ha en bekräftande funktion, för reaktionerna visade var deltagarna hade ett särskilt starkt samtycke. När socialarbetaren från grupphemmet sade ordet ”åldersbestämningsundersökning” reagerade de andra genom att göra betydande mm-ljud, vilket visade att frågan upplevdes som viktig. Enligt Migrationsverkets anvisningar ska en ung person sändas till rättsmedicinsk undersökning för bestämning av ålder om två anställda på ett grupphem tycker att den unga ser ut som om han eller hon kunde vara 18 år. Socialarbetaren hade upplevt att det var mycket slumpmässigt vem som sändes till undersökningarna och kritiserade undersökningarna för att de inte baserar sig på någon ”absolut vetenskap”. Det att förläggningarnas personal förpliktas att sända unga till undersökningar kan ses som en mekanism genom vilken socialarbetare görs delaktig i invandringskontroll.

En fråga som upprörde deltagarna ännu mer var delgivning av resultat av rättsmedicinska undersökningar för bestämning av ålder. Migrationsverket hade delegerat delgivningen av resultat till barnens ombud tills Migrationsverket prickades av riksdagens justitieombudsman för praktiken. Socialarbetaren från grupphemmet hade själv tillsammans med ombuden delgivit resultat, vilket hon tyckte att kändes väldigt obehagligt, eftersom hon upplevde att delgivningar tillsammans med barnens ombud äventyrade förtroendefulla klientförhållanden²¹.

Det där är ett myndighetsbeslut som myndigheten borde delge, inte föreståndaren eller förläggningen och ungdomarna förståeligt då har ångest och är rädd och då riktas det åt lite fel håll, om delgivningen sköts av föreståndaren eller socialarbetaren²²

---

²¹ Migrationsverket har sedan uttalat att en förvirring i förläggningarnas och Migrationsverkets roller och uppgifter äventyrar konfidentiella klientförhållanden mellan asylsökande och förläggningarnas personal (Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille 2018, 17).

²² ”Se on viranomaispäätös viranomaisratkaisu joka viranomaisen pitäis kyllä antaa tiedoksi, ei edustajan tai vastaanottokeskuksen ja nuoret ymmärrettävästi on sitten ahdistuneita vihaisia ja peloissaan ja sit se kohdistuu liikkaa vähän vähä väärään paikkaan jos se tiedoksianto tulee edustajalta tai sosiaalityöntekijältä”.

Socialarbetaren från grupphemmet ansåg att utgångspunkten borde vara att det är respektive myndighet som ska ta hand om delgivning av sina egna beslut och hävdar att den roll som personalen vid förläggningar har är separat från Migrationsverkets beslutsfattande. Migrationsverkets instruktioner diskuterades igen då jag hade frågat om socialarbetets handlingsalternativ vid situationer som kräver yrkets specialkunskap. Det följande diskussionsavsnittet erbjuder en värdefull synpunkt på det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet.

Mer ska man vara på klientens sida och se vad klientens bästa är och inte vad som står i Migris instruktioner (A)

Precis (B)

Just det att det inte är gudsord (...) utan du ska tillämpa och fatta egna beslut och lösningar (...) då gör vi ingenting fel om vi följer instruktionerna med det sägs inte alla saker där och man behöver kunna tillämpa, ett slags mod behöver man (A)²³

Under det här diskussionsavsnittet gjorde flera deltagare kraftiga mm-ljud för att visa att de höll med att det är viktigt att man bedömer själv. Talaren ovanför hävdar att man måste ha mod att bedöma själv och våga göra egna lösningar, eftersom organisationens instruktioner inte tar ställning till alla möjliga situationer. En annan deltagare sammanfattade diskussionens röda tråd så här:

”Man ska inte svälja utan att tugga”²⁴

Kommentaren avspeglar den dubbelriktade växelverkan mellan institutioner och socialarbetare och illustrerar väl gruppens gemensamma ståndpunkt. Organisationens ramar sätter gränser, men socialarbetare kan också sätta egna gränser och påverka de organisatoriska ramarna (Svensson m.fl. 2008, 24). Under diskussionens sammanfattning i slutet av intervjun kom det fram att en av de intervjuade socialarbetarna hade åstadkommit förändringar i det sätt på vilket instruktionerna om de olika beloppen för

---

²³ ”Vielä enemmän ollaan sen asiakkaan puolella ja katsotaan mikä on se asiakkaan etu ei katsota mitä lukee Migrin ohjeessa” (A) – ”Just näin” (B) – ”Just niin kun että se ei ole se jumalansana (...) vaan sovellat ja teet omia päätöksiä ja ratkaisuja (...) no sillan emme tee mitään väärin jos mennään ohjeen mukaan mut eihän siellä kaikkia asioita sanota ja tarvii osata soveltaa niin semmosta et semmosta tietynlaista uskallusta (A)”.

²⁴ ”Et ei niele purematta kaikkee ohjeistusta mikä tulee ylhäältä”.

mottagningspenningens grunddel tolkades i hennes organisation²⁵. Enligt anvisningarna borde vuxna som bor tillsammans med sina föräldrar få det lägre beloppet som är avsett för personer som anses ha ett gemensamt hushåll, men socialarbetaren hade ifrågasatt huruvida vuxna barn bör dela hushållskostnader med sina föräldrar. Ett annat exempel på hur man hade påverkat organisationen gällde ett förslag om att förläggningarnas personal skulle sköta delgivningar av asylbeslut, men initiativet utdömdes med socialarbetarnas medverkan.

Fokusgruppmetoden låter gruppen tala om teman som är viktiga för deltagarna. Situationer för vilkas del det inte finns anvisningar var ett tema som kom av deltagarnas initiativ och som visade sig vara någonting som alla de fem socialarbetarna upplevde som en väsentlig fråga för deras professionalitet. Gräsrotsbyråkrater bör ha kompetens och förmåga till egna bedömningar i olika situationer, eftersom det uppstår situationer som inte går att förutse och då måste man improvisera i sitt handlande (Svensson m.fl. 2008, 115, 138–139). Instruktioner som saknas lyftes fram efter min sammanfattning i slutet av diskussionen, vilket tyder på att deltagarna ville betona temats betydelse.

Att bedöma ingår ändå i socialarbetares jobb också i frågor som inte handlar om pengar, att du som socialarbetare får ju bedöma en klients helhetssituation och granska vad som är klientens bästa och sen lite kryssa mellan instruktionerna, man ska följa lagen men ... (A)

Lagen ska man följa men instruktioner kan man ... (B)

Ja (A)

... tillrättalägga lite, ja (B)²⁶

Diskussionsavsnittet ovanför avspeglar väl hur socialvården är standardiserad på olika nivåer (Skogens m.fl. 2007, 27). I diskussionsavsnittet ovanför säger den första talaren

---

²⁵ Mottagningspenning (19–21 § i mottagningslagen) beviljas för personer inom mottagningsystem i syfte att trygga den oundgängliga försörjningen om personen inte kan få sin försörjning genom andra medel. Beloppet beror på om man är ensamstående eller ensamförsörjare och på om man bor i en förläggning med måltidservice eller sköter sitt boende på egen hand. Barn får också mottagningspenning, som är lägre än för vuxna. Grunddelen för ensamstående vuxna som bor i enskild inkvartering är 312 euro i 2018. Summan är lägre för personer i ett parförhållande. Grunddelen för dem som bor i en förläggning med fullt uppehälle är 90 euro. Grunddelen bör täcka utgifter som hänför sig till en persons dagliga uppehälle.

²⁶ ”Ja kuitenkin sosiaalityöntekijän työhön kuuluu se harkinta niinkun muissakin asioissa kuin raha-asioissa että kyl sä saat sosiaalityöntekijänä harkita sen asiakkaan kokonaistilannetta ja miettii et mikä on hänen etunsa ja sit vähän luovii niiden ohjeiden kanssa että lakia nyt täytyy noudattaa mutta (A)” – ”Lakia täytyy mut ohjeistuksia voi (B)” – ”Kyllä (A)” – ”Vähän oikoa, kyllä (B)”.

att som socialarbetare får man resonera kring en klients helhetsituation och tillämpa anvisningar på ett flexibelt sätt. Den andra talaren säger att lagen bör följas men man får ifrågasätta organisationens egna regler. Detta är en viktig iakttagelse för hela analysen, eftersom de val- och bedömningssituationer som gruppen diskuterade alltid handlade om organisationens egna regler och aldrig det hur lagar tolkades. En socialarbetare lyfte fram att hon hade tagit på sig rollen som ifrågasättare, och ifrågasättande var någonting som hennes arbetsgemenskap förväntade sig av henne.

Den tredje nyckelfrågan gällde svåra situationer där deltagarna övervägde mellan olika handlingsalternativ. Ordet bedöma, (*harkita*) visade sig vara ett tillräckligt viktigt ord så att det användes av deltagarnas initiativ. Bedömningar kopplades till asylsökandenas boende i en så kallad enskild inkvartering och beviljande av kompletterande mottagningspenning. En socialarbetare berättade om en klient som var ensamstående förälder och som hade en väldig belastande situation. Citatet är ett bra exempel på flexibel tillämpning av organisatoriska riktlinjer vid situationer som kräver individualisering.

Med dem har jag förenklat många saker och beviljat lite mer eller beviljat allt man bara kan bevilja inom lagens ramar och det här är alltså ett exempel och sen har jag tittat på boendet lite mellan fingrarna, i princip är reglerna lika för alla men å andra sidan inträffar det sådana speciella situationer och med tanke på särskild utsatthet (Fanny)²⁷

Fanny hade kategoriserat klienten som särskilt utsatt på grund av att klienten var ensamstående förälder vilket legitimerade särbehandling. I princip är reglerna lika för alla, med å andra sidan motiverar särskild utsatthet särbehandling. Socialvårdens individualiseringskrav hamnar ofta i konflikt med principen om likabehandling (Molander 2011, 328). Under det här uttalandet gjorde de andra godkännande mm-ljud. Att bevilja allt som bara är möjligt enligt lagen är enligt Anders Molander handlingar inom strukturell dimension av skön (Molander 2011). Det att Fanny hade tittat på klientens boende ”mellan fingrarna” hänvisar till Migrationsverkets anvisningar om enskild inkvartering. Ovan säger Fanny att hon hade accepterat klientens inkvartering trots att den inte fyllde alla kriterier om enskild inkvartering, exempelvis kunde det bo för

---

²⁷ ”Kyl mä heidän kohalla oon aika paljon kaikkii mutkii oikonut että myöntänyt vähän enemmän tai myöntänyt vaan ihan kaiken mitä vaan lain puitteissa pystyy myöntämään ja tää on nyt siis esimerkki ja sitten vähän asumistakin kattonut läpi sormien niinkun, että periaatteessahan säännöt on kaikille samat mutta sitten kuitenkin se erikoistilanne ja erityinen haavoittuvuus huomioon ottaen (Fanny)”.

många personer i lägenheten i relation till lägenhetens storlek. Kommentaren kan tolkas så att talaren ville acceptera boendet eftersom hon inte ville försvåra en situation som redan var svår. Den följande kommentaren tas upp här, eftersom den erbjuder ett värdefullt exempel på Migrationsverkets och det sociala arbetets motsatta verksamhetslogiker.

Nu har Migri gett alla slags anvisningar om upphörandet av mottagningstjänster och sånt, att hur det här går nu alltså, så har vi varit i kontakt med dem och frågat om det här egentligen ska göras så här och vi ska alltså inte göra det på det viset²⁸

Den ovan citerade socialarbetaren säger att hon hade kontaktat Migrationsverket på grund av problem som gäller praktiker kring upphörandet av mottagningstjänster. Senare i diskussionen talade hon om en familj som tillfälligt hade förlorat sin rätt till mottagningstjänster. Hon var upprörd över att barnen kunde hamna utanför mottagningstjänsterna, och senare komma in i processen på nytt. Hon oroade sig för den traumatiserande inverkan som de instabila omständigheterna skulle ha på barnen.

Upphörandet av mottagningstjänster baserar sig på mottagningslagens 14 a § om hur länge mottagningstjänster tillhandahålls. När mottagningstjänster upphörs betyder att personen inte längre är berättigad till mottagningspenning eller mottagningsssystemets hälsovårds- och socialtjänster. Med andra ord blir personen papperslös²⁹. Personer som har hamnat utanför mottagningstjänsterna kan bli upptagna till mottagningstjänsterna på nytt efter en ny ansökan, om den nya ansökan tas till förhandling. Huruvida en ny ansökan tas till prövning beror på om den nya ansökan anses innehålla några sådana grunder som kan vara betydelsefulla för ett asylbeslut och som inte beaktades under den första asylutredningen.

7.2.2 Den vilda västen mellan 2015 och 2016

Som fjärde nyckelfråga frågade jag deltagarna vad de tyckte att var kontroll i deras arbete. Att arbeta som socialarbetare inom administration innebär att man ska kontrollera människor likaväl som skapa förutsättningar för dem (Svensson m.fl. 2008, 15).

---

²⁸ ”Nyt Migritä on tullu kaikennäköstä ohjetta palveluiden päättymisestä sun muusta että miten tää nyt niiku on oltu yhteydessä sinne et onks tää nyt oikeesti näin ja me ei kyl tehdä tätä näin”.

²⁹ Mottagningslagens 14 a § om hur länge mottagningstjänster tillhandahålls förändrades i 2015. Före lagförändringen var alla asylsökande berättigade till mottagningsservice tills de beviljades uppehållstillstånd eller avvisades.

Problematiken som gäller motsättningen mellan en myndighets kontrollerande uppgifter och professionell hjälp med syfte att mobilisera individens resurser är ett dilemma som präglar allt socialt arbete.

Deltagarna verkade vara inspirerade av temat kontroll. En deltagare nämnde kontroll i slutet av diskussionen som en fråga som hon hade upplevt som en särskilt väsentlig dimension av socialt arbete med asylsökande. Den första tanken som frågan gav upphov till var samarbete med barnskyddet. Därtill kopplades kontroll till vuxna personers boendearrangemang. Migrationsverket har uppställt vissa kriterier för enskild inkvartering. Till exempel lägenheten ska vara tillräcklig stor för de personer som bor där. Ens inkvartering i en privat lägenhet ska accepteras av en förläggning innan mottagningspenning kan betalas och andra mottagningstjänster ges till den som bor i enskild inkvartering. Arbetsuppgifter kring asylsökandenas boende hör till de rutinmässiga uppgifterna i socialt arbete vid förläggningarna. Ändå upplevde två av deltagarna att kontroll av ensamstående vuxna asylsökandes boendelösningar var skenhelig och onödig byråkrati som inte borde kräva socialarbetarnas arbetsinsats.

Mer än det sociala arbetets yrkesmässiga kontroll problematiserade deltagare det kontroll som personal på andra förläggningar verkade ha utövat. Personalen vid förläggningar har tillgång till utlänningsregistret, användningsrätter av vilket ställas utgående en anställds uppgifter. Anteckningarna om det sociala arbetets klientmöten på en förläggning sparas i utlänningsregistret och kan läsas av personal som sköter det sociala arbetets uppgifter i en annan förläggning när en person flyttar till en ny förläggning. I registret sparas olika slags uppgifter om en utlänning, bland annat anteckningar om klientmöten med socialarbetare, socialhandledare och så kallade flyktingsekreterare, som är en titel som inte längre får användas vid förläggningar, eftersom det krävs att personal som vid förläggningar svarar för socialservice möter yrkesmässiga behörighetskrav.

På basis av anteckningarna kritiserade de intervjuade det sätt på vilket asylsökande behandlats på andra förläggningar under åren 2015 och 2016. En deltagare som jag har benämnt Liina berättade att hon hade läst uppgifter i utlänningsregistret som hade upprört henne. Hon hävdade att asylsökande befinner sig en underordnad ställning, eftersom de utsatts för olika slags maktutövning. Förvånansvärt nog tog hon inte exemplet från företag som drar nytta av utlänningar som inte känner till sina rättigheter, utan personal som

jobbar vid förläggningar. Kritiken mot andra anställda som har jobbat inom mottagningservice gällde åren 2015 och 2016 då antalet asylsökande hade stigit mer än någon skulle ha kunnat tänka sig, från 3620 år 2014 till mer än 32000 år 2015 (Europeiska parlamentets statistik 2014). Detta ledde till att mottagningsverksamheter startades från noll och personal som rekryterades inte hade arbetat med asylsökande förut.

Jag tror att då har man använt, åtminstone 2015–16, har det skett grov maktutövning, åtminstone i nya flyktingcentraler där man har byggt en förläggning från noll och där har varit personal som inte har arbetat med asylsökande förut (Liina)

Och nödvändigtvis inte heller inom socialbranschen (Fanny)

Ja, det också (Liina)

Det var nog vilda västern (Fanny)³⁰

Liina säger i kommentaren ovan att hon tror att under åren 2015 och 2016 har det skett sådan maktutövning som inte var legitim. Tidigare hade förläggningar anställt ”flyktingsekreterare” att sköta socialarbetares och -handledares uppgifter. Eftersom antalet asylsökande ökade kraftigt under en kort tid var det inte möjligt att rekrytera bara erfarna arbetstagare. På basis av diskussionen kan det konstateras att situationen 2015 ledde till att förläggningarnas verksamhet inte var lika professionell som den borde ha varit, men situationen hade enligt gruppen nyligen blivit bättre. Gruppens uppfattning var att alla förläggningar fortfarande 2018 inte hade en egen socialarbetare, fastän mottagningslagen förutsätter det. Liina skämdes över de orättvisa straff som personer fått av mindre viktiga skäl.

Jag tycker att asylsökande är på det sättet i en väldigt svag ställning att riktigt många håll utsätter dem för olika slags maktutövning, arbetstagare enligt vad jag hört från några förläggningar, vad man kan läsa i anteckningarna, att man straffas för det och det genom att sänka mottagningspenning (Liina)

Ja (Ulla)

Vuxna människor, vad jag hört alltså ganska hemskt (Liina)

Jo alltså helt orimligt (Ulla)

---

³⁰ ”Mä uskon et on käytetty sillon, ainakin sillon 2015–16 niin on tapahtunut kyllä niinku aikamoisia, aikamoista vallankäyttöä ainakin uusissa keskuksissa jois, on pystytetty ihan tyhjistä keskus ja on ollut ihmisiä jotka ei oo ennen tehnyt turvapaikanhakijoiden kaa töitä (Liina)” – ”Eikä välttämättä ees oikein sosiaalialalla (Fanny)” – ”Niin, niin sekin (Liina)” – ”Se oli aika villi länsi (Fanny)”.

Alltså jag skäms ibland när jag läser (Liina)³¹

Enligt lagen om utkomststöd kan beloppet sänkas med högst 20 procent om personen till exempel har vägrat att delta i vissa aktiveringsåtgärder³². Denna paragraf tillämpas på mottagningspenningen när en person upprepade gånger vägrar att delta i aktiveringsåtgärder som förordnats av förläggningar. Då kan personens mottagningspenning sänkas. Sänkningar i mottagningspenning verkade uppröra deltagarna, eftersom deltagarna pratade högre och snabbare än annars när ämnet diskuterades.

Aktiviteter man förpliktades att delta i beskrevs som påhittade och tillgjorda. De straff som följde på att man hade vägrat att delta i städningen upplevdes som orimliga, eftersom de intervjuade socialarbetarna hade tolkat att en person hade haft en bra orsak för att inte delta i städningen på basis av anteckningarna skrivna av personal på personens tidigare förläggning. En person hade exempelvis gått en språkkurs som ordnades utanför förläggningen. Förseelser som ledde till ekonomiska straff ansågs som oskäliga. Deltagarna diskuterade också om en händelse som de nyligen hade hört om. En mans mottagningspenning hade delats i så små delar att mannen hade varit tvungen att hämta pengarna dagligen. Straffet beskrevs som orimligt och grovt. Ulla konstaterade att ”moroten skulle fungera bättre än käppen”. Liina förvånade sig över ärenden som personalens arbetstid kunde gå åt till.

Var har förläggningarnas energi och de anställdas arbetstid gått åt, på den här kontrollen (Liina)³³

Enligt Migrationsverkets tidigare anvisningar borde man reservera en professionell tolk i syfte att berätta för en person att hans eller hennes mottagningspenning skulle sänkas. Den här anvisningen var enligt talaren nedan inte längre giltig. Hon sade att hon skulle ”två sina händer” från sådana straff. Detta är ett läckert exempel på det sätt på vilket socialarbetare motsätter sig sin egen organisation.

---

³¹ ”Mun mielestä turvapaikanhakijat on siinä mielessä tosi heikossa asemassa et tosi moni taho pystyy käyttääh heihin monennäköist eri valtaa niinku työntekijät et mitä oon kuullu joistain vastaanottokeskuksissa mitä näkyy ihan siel muistiinpanoissa et rankaistaan siitä ja tästä ja tosta leikkaamalla esimerkiksi vastaanottorahaa (Liina)” – ”Joo (Ulla)” – ”Aikuisii ihmisiä, ja aika mitä oon kuullut niin aika hurjii (Liina)” – ”Siis joo ihan älytöntä (Ulla)”- ”Siis oikein on hävettänyt välillä kun on lukenut (Liina)”.

³² 10 § i lag om utkomststödet, 23 § i mottagningslagen.

³³ ”Mihin vastaanottokeskusten energia ja työntekijöiden aika on käytetty, tähän kontrollointiin (Liina)”.

Man tillrättavisar, reservera en tolk, håll ett förmaningstal för klienten och berätta att hans mottagningspenning ska sänkas, nej tack det här är alldeles vettlöst, åtminstone jag ska inte gå på sånt, att jag tvår mina händer och ska säkert inte sänka den³⁴

Citat som gäller sänkningar i mottagningspenning tas upp här för att de hjälper att förstå vad socialt arbete har för ställning inom mottagningsystemet. Tolkningen är att socialarbetare har en mer legitim uppfattning om vad som är oskäligt eller obetydligt. Det sociala arbetets specialkunskap inom mottagningsystemet betyder att man vet hurdan maktutövning och kontroll som är motiverad och vad som är oskäligt ur individens synvinkel. Bedömningarnas betydelse blir central i situationer där socialarbetare bestämmer sig för att inte följa organisationernas befallningar. Ibland resonerade de intervjuade socialarbetarna inte kring hur de skulle handla i en situation, eftersom reaktionen ”nej” kunde komma automatiskt.

7.3 Deltagande i asylprocessen

Härnäst presenteras några länkar mellan socialt arbete och asylbeslut. En vanlig analys av vad socialt arbete går ut på är att säkerställa en klients tillgång till sina rättigheter (Payne 2008, 421). Att se till att asylsökande har tillgång till rättshjälp hör till det sociala arbetets rutinmässiga uppgifter. Det att socialarbetarna säkerställer tillgång till rättslig hjälp för asylsökande i utsatt ställning kan anses vara den aspekten av arbetet genom vilken socialarbetare främst deltar i asylprocedurer. De intervjuade socialarbetarna sade att de i enskilda fall kunde delta i rättsliga frågor mer än vad som förväntades av dem. Socialarbetare kunde exempelvis skaffa ett rättsbiträde åt en klient, trots att de enligt arbetsbeskrivningen bara borde handleda sina klienter till rättslig service. Utlåtanden om barnets bästa eller om en utsatt persons situation fungerade som ett annat sätt att delta i asylutredningen. Ett tredje men mindre viktigt sätt att påverka asylbeslut gällde hjälpsystemet för offer för människohandel.

7.3.1 Förmedling av rättslig hjälp

Socialarbetarnas aktivitet i rättshjälps- och rättsskyddsfrågor kan ses som en länk genom vilka socialarbetare deltar i asylprocesser. Mottagningsystemet som en institutionell

---

³⁴ ”Puhutellaan, varaa tulkki, puhuttele asiakas ja kerro että hänen vastaanottorahastaan leikataan niin ei kiitos tää on aivan älytöntä, mä en ainakaan rupee siihen että pesen käteni en varmasti leikkaa”.

kontext för socialt arbete togs upp i samspelet mellan deltagarna kort efter att jag hade frågat vilka handlingsalternativ de tyckte att de hade i svåra valsituationer. Frågan om handlingsalternativ var den andra nyckelfrågan jag hade planerat för intervjun. Jag hade förväntat mig att deltagarna skulle ha talat om det de i praktiken gör med sina klienter, men diskussionen började genast röra sig på den strukturella nivån. Deltagarna var eniga om den nedan argumenterade tanken om att deras uppgift i arbetsgemenskapen var att främja mänskliga och grundläggande rättigheter. Denna uppfattning bekräftades vid diskussionens avslutning då jag frågade vad deltagarna tyckte att var särskilt viktigt i allt som hade diskuterats.

Som jag ser på det, om jag nu tänker på socialarbetares roll lite mer bredare, inte bara i arbetet med de individuella utan också i arbetsgruppen, det är att föra fram mänskliga och grundläggande rättigheters synvinkel på arbetet (...) på något sätt att ta hand om klientens rättssäkerhet upplever jag som viktigt (Tanja)

Precis (Ulla)

... man ska dock se upp för att vi inte ska bli sådana små jurister professionellt (Tanja)³⁵

Det som tydligt kom fram i olika sammanhang var att en viktig del av socialt arbete med asylsökande är att man som socialarbetare ser till att rättssäkerheten förverkligas. Rättssäkerhetsfrågor är förstås viktiga för allt socialt arbete, men verkar framhävas med asylsökande därför att denna klientgrupps rättssäkerhet hade försvagats på grund av lagförändringarna, som diskuterades i kapitel 2.1 om försämringarna i asylsökandenas rättskydd i 2016. Gränsland mellan socialt arbete och juridisk advokatverksamhet väckte mycket tankeutbyte. Gruppen upplevde det som problematiskt att de som socialarbetare ibland behövde ta på sig rollen av en advokat. Det att företräderskap står för ett socialt arbete där man argumenterar för klienternas behov har ifrågasatts eftersom företräderskap bygger mer på en analys av juridiska rättigheter än att man handlar utifrån interpersonella färdigheter (Payne 2008, 420–421). Följande kommentar speglar det som skiljer socialt arbete från juridisk advokatverksamhet, nämligen det att utöver lagar bygger det sociala

---

³⁵ ”Mä nään siis jos mä nyt aattelen vähän laajemmin sosiaalityöntekijän roolia ei pelkästään siinä yksilötyössä vaan niinkun tavallaan siinä työryhmässä tuoda niinkun sellasta ihmis- ja perusoikeusnäkökulmaa siihen työskentelyyn (...) jotenkin semmonen niinkun asiakkaan oikeusturvasta huolehtiminen on must tärkeä (Tanja)” – ”Nimenomaan (Ulla)” ”...(T)osin must sitä pitää varoo ettei me rueta jotenkin ammatillisesti semmosiks pikku-lakimiehiksi (Tanja)”.

arbetets handlingar på en bredare tolkning av klienternas behov. Här medger Liina att socialarbetarnas arbetsuppgifter ibland sammanblandas med rättsbiträdens uppgifter.

Jag anser att om någon yrkesgrupp vid förläggningar sköter arbete kring mänskliga rättigheter eller för talan för våra klienter, inte advokatverksamhet som jurister, ibland det också (...) den yrkesgruppen som ingriper i orättvisor upplever jag att är socialarbetare (Liina)³⁶

Nedanför berättar Nina att hon behöver vara uppmärksam på sina klienters rättssäkerhet. Känslan av att man ska fästa särskild uppmärksamhet vid rättssäkerhetsfrågor handlade om att deltagarna inte hade tillit till Migrationsverket, vilket kom fram mer tydligt i slutet av intervjun.

Jag tycker att det understryks mycket (...) att man håller på klienter, på något sätt nån slags advokatverksamhet, det finns verkligen risk för att man precis som du sa måste göra juristers uppgifter men ändå har klienternas rättsskydd försvagats mycket under de senaste åren efter den där vågen, i det där framhävs socialarbetarnas situation eller uppmärksamhet att man följer upp situationer och sen reagerar enligt det situationen kräver när man observerar att här skulle det vara bra att lyfta upp eller ta en sak vidare (Nina)³⁷

Kommentaren ovan är ett bra exempel på hur deltagarna problematiserade arbetsfördelningen mellan rättsbiträden och socialarbetare. Den övriga gruppen gjorde kraftiga mm-ljud då talaren sade att asylsökandenas rättssäkerhet hade försvagats efter ”den där vågen”, vilket uppenbarligen hänvisar till de tidigare diskuterade lagförändringarna 2016. Problem med asylsökandenas rättssäkerhet kopplades ytterligare till brister i hur asylutredningar gjordes.

Utöver rutinmässiga uppgifter präglar moraliska aspekter det sociala arbetets uppdrag i olika organisationer (Svensson m.fl. 2008, 16). I materialet syntes detta i att man ibland tog beslut för klienternas del. Som ett exempel på svåra situationer berättade två av deltagarna att de ibland hade ordnat ett rättsbiträde för en klient, trots att socialarbetare

---

³⁶ ”Kyl mä nään et jos jollain ammattiryhmällä vastaanottokeskuksessa on se ihmisoikeustyö tai se meidän asiakkaiden asioiden ajo ei asianajo niinku lakimiehet no välil sitäkin (...) se ammattiryhmä joka puuttuu epäkohtii helpoiten niin oon kokenut et on sosiaalityöntekijöitä (Liina)”.

³⁷ ”Mun mielestä korostuu tosi paljon (...) että pitää asiakkaan puolta et tota jollain tavalla jotain asianajotyötä, tosiaan siinä on se vaara että voi että joutuuko sitten niinkun sä sanoit lakimiehen työtä tekemään mutta kuitenkin kun asiakkaiden oikeusturva on heikentynyt tosi paljon viime vuosien aikoina sen aallon myötä niin siinä jotenkin korostuu myös sosiaalityöntekijän tilanne tai valppaus että seuraa niitä tilanteita ja sitten reagoi sitten tilanteen mukaan kun huomaa että tässä on nyt joku sauma et olis hyvä tuoda joku asia tai viedä joku asia eteenpäin (Nina)”.

inte egentligen får påverka valet av rättsbiträde. Socialarbetarna som arbetade med vuxna asylsökande hade upplevt att klienterna kunde sakna kunskaper och förmågor att själv skaffa sig ett biträde och därför borde de assistera mycket i värvandet av ett bra biträde. Däremot har socialarbetare som jobbar vid grupphem skyldighet att värva ett ombud och ett offentligt rättsbiträde till minderåriga asylsökande.

Vad gäller jurister får vi i princip inte mycket ingripa i det, klienten borde själv välja sin jurist och vi ska inte ingripa i det men ibland är det klientens bästa att, låt oss säga att vi hjälper mycket till att en bra jurist ordnas åt klienten³⁸

Som ett exempel på svåra situationer berättade Ulla att hon hade kontaktat biträden då hon märkt att ett biträde inte hade reagerat på att klienter till exempel blivit offer för tortyr, eller alternativt ordnat ett biträde för klienten. Hon kunde be ett biträde göra begäran om utlåtande till en läkare eller en psykiater om biträdet själv inte reagerade på exempelvis det att deras gemensamma klient blivit torterad. Socialarbetare kan inte själva göra begäran om medicinska utlåtande, eftersom enbart advokater kan presentera begäran om medicinska uppgifter och utredningar. Den tolkning som växer fram ur diskussionen är att socialarbetarna inte skulle vilja ta på sig rollen som jurist, men kan inte låta bli att göra det, eftersom de inte alltid kan lita på andra aktörer. Det formella uppdraget överskreds när en klient betraktades som särskilt utsatt.

Socialarbetarnas delaktighet i rättshjälps- och rättssäkerhetsfrågor och skrivandet av utlåtanden om barnets bästa kan tolkas som verktyg för socialarbetare att föra sina klienters talan i relation till Migrationsverket. Av det sociala arbetets metateorier verkar socialt arbete inom det finländska mottagningssystemet främst förankras till företräderskap, som betyder att en företrädare talar för dem som inte kan föra sin egen talan och hjälper människor att få makt över beslut som rör dem (Payne 2008, 416–417). Det här är grund för att de intervjuade socialarbetarna upplevde att de inte kunde lita på andra aktörer och därför hade en moralisk skyldighet att ta på sig rollen av en företrädare.

---

³⁸ ”Nää lakimieskuviot on vähän sellasia että periaatteessa me ei saatas kauheesti puuttua, asiakkaan pitäisi itse valita lakimies ja me ei saada siihen puuttua mutta joskus vaan asiakkaan etu sitä vaatii et siihen on vähän no tai sanotaan avustetaan aika paljon siinä että saadaan hyvä lakimies asiakkaalle”.

7.3.2 Utlåtande som ett verktyg att delta i asylutredningar

Utlåtanden om barnets bästa visade sig fungera som en annan länk mellan socialarbetarnas handlingar och asylprocesser. Migrationsverket ber alltid om ett utlåtande om barnets bästa när det är fråga om ensamkommande barn. Utlåtanden begärs också när en barnfamilj lämnar en ny asylansökan eller om det anses att det finns en konflikt mellan barnets och vårdnadshavarens bästa. Socialarbetare kan också skriva utlåtanden om barnets bästa på eget initiativ. Ytterligare kan socialarbetare av sitt eget initiativ och av särskilda skäl skriva utlåtanden om vuxna personer.

Utlåtandena väckte intensivt tankeutbyte och motstridiga känslor bland deltagarna. Å ena sidan ansågs det vara bra att socialarbetets professionalitet uppskattades och socialarbetare hade möjligheten att framföra sina synpunkter. Å andra sidan kände socialarbetarna att utlåtande om barnets bästa kunde fungera som en slags gummistämpel som strävade efter att möta lagens krav om att barnets bästa alltid ska tas till hänsyn i beslutsfattandet, men som inte hade någon påverkan för ett barns eller en familjs asylbeslut. Två av deltagarna delade en sådan upplevelse. Medan de talade gjorde de andra mm-ljud för att visa att de höll med talarna.

En av de intervjuade var frustrerad över att hon ombads att skriva ett utlåtande om barnets bästa i samband med en familjs andra asylansökan, men familjens ansökan hade lämnats utan prövning. En annan person i gruppen delade hennes bekymmer. De två personerna upplevde utlåtandena som gummistämplor vars syfte är att möta lagens krav om att barnets bästa alltid ska beaktas, men som inte har någon effekt när Migrationsverket ändå tolkar att det inte finns grunder för att bevilja asyl. Det att utlåtande om barnets bästa bara verkade vara en formalitet som inte hade någon inverkan var en fråga som nämndes i slutet av diskussionen som en sak man ville förändra i systemet.

Så det där är det jag har varit rädd för, att nya ansökningar blir avklarade med socialarbetarens utlåtande, då man har ansett att man har beaktat barnets bästa på något sätt (Nina)³⁹

---

³⁹ ”Niin toi on se mitä mä oon pelännyt tässä että sitä kuitataan just nää uusintahakemukset sosiaalityöntekijän lausunnolla et sillon ne on katsonut että lapsen etua on jotenkin huomioitu (Nina)”.

Talaren var även rädd för att ett utlåtande kunde ha en skadlig påverkan på familjer. Utlänningslagens 103 §⁴⁰ möjliggör avvisande av ansökan utan prövning i fall av att asylansökan inte innehåller några nya grunder för att få stanna i landet. Det kan hända att nya ansökningar lämnas utan prövning om sökanden vid inlämningen av en ny ansökan till polisen inte kan säga vilka de nya grunderna för sökandes asylansökan är och som inte prövades under den sökandes första asylutredning. Tolkningen är att socialarbetaren upplevde att det ofta skulle vara motiverat att nya ansökningar prövades på nytt, men socialarbetarnas utlåtande möjliggör avvisande från landet utan en ny prövning⁴¹.

Utlåtandena väckte motstridiga känslor hos gruppen också på grund av den växlande organisatoriska politik som upplevdes som förvirrande. Enligt Ulla uppskattar Migrationsverket socialarbetets specialkunskap och socialarbetarnas utlåtanden numera mer än tidigare, eftersom Migrationsverket hade börjat anse att utlåtanden kunde innehålla sådan information och sådana synpunkter som är relevanta för asylprövningar.

Jag har skickat några ytterligare utredningar till Migri, förr i tiden var det ganska strikt att man inte ska ingripa i asylprocessen men nu ser det ut som om (...) att okej nu vill de få de här utlåtandena (Ulla)⁴²

Under den här kommentaren gjorde de andra ingen godkännande mm-ljud. Följande kommentar speglar också den varierande organisatoriska politiken.

Jag har nu i två år sagt åt folk att jag inte alls är inblandad i det här, men sedan är jag (Liina)⁴³

Denna kommentar handlade om utlåtanden om barnets bästa. Liina och Tanja hävdade att det alltid är barnets bästa att få stanna i Finland med sina familjer. Liina berättade att hon inte kunde låta bli att ta ställning till ett barns behov av asyl, trots att det inte är någonting som förväntas av henne. Det kan hävdas att socialarbetarnas ställningstagande representerar en moralisk handling som inte baserar sig på det uppdrag som Migrationsverket har delegerat åt socialarbetare som jobbar inom mottagningssystemet. Diskussionen om utlåtanden om barnets bästa avslutades med att tre av deltagarna

---

⁴⁰ Utlänningslagens 103 § om avvisande av ansökan utan prövning.

⁴¹ UNICEF har kritiserat Finland för att Finland avvisar asylsökande barn till osäkra länder, inte respekterar Konventionen om barnets rättigheter och utvärderar barnets bästa bristfälligt (UNICEF 2018).

⁴² ”Lisäselvityksiä oon laittanut jonkin verran Migriin, sehkä oli joskus muinoin aika tiukkaa että siihen turvapaikkaprosessiin ei puututa mutta nythän näyttää (...) että okei nythän ne jo haluaakin näitä lausuntoja (Ulla)”.

⁴³ ”Just on sanonu ihmisille kaks vuotta että en mä oo tässä mukana mitenkään ja sitte mä oonki (Liina)”.

konstaterade att motstridigheterna i deras arbete uppstår främst från den institutionella omgivningen.

7.4 Misstro mot systemet

Det som tydligt visade sig vara väsentligt i hela diskussionen och som deltagarna var eniga om var deras misstroende mot Migrationsverket. Temat barnskydd som togs upp vid frågan om kontroll var ett av de diskuterade ämnena som gav upphov till kritik mot Migrationsverket. En av de intervjuade nedan berättar om en mamma som hade sagt att hennes barn skulle omhändertas om hon gjorde sina barn illa, men nu fick Migrationsverket göra barnen illa. Deltagaren höll med mamman och beskrev Migrationsverkets agerande som ”ohyfsat”. Under kommentaren nickade de andra och gjorde mm-ljud.

Mamman i familjen sade till mig väl (...) att om jag gjorde illa mina barn, skulle mina barn tas bort från mig, men nu gör Migri dem illa, så som det gör, man har skött saker ganska ohyfsat (A)

Det här får mig att tänka på att socialt arbete borde bättra på systemets orimligheter (...) när man talar om någon är en behörig socialarbetare eller inte, om nån är behörig eller inte ska det alltså inte på något sätt hjälpa till att det här systemet är delvis så hemskt (B)

Ja, då behövs det barnskydd och det behövs specialvård och barnpsykiatri och annat när de här blir traumatiserade här i Finland (A)⁴⁴

De två socialarbetarna som framförde kommentarerna ovan gav varandra verbal och annan slags feedback för att visa att de både var ledsna över hur barnen behandlades av systemet. Den senare talaren konstaterade att det inte hjälper mycket att ha behöriga socialarbetare som jobbar inom mottagningservice, eftersom detta inte kan bättra på systemets orimlighet. Den första talaren tillade att barnen traumatiseras här i Finland, och då behövs det barnskydd, specialistsjukvård och barnpsykiatri. Deltagarna pratade om de skadliga effekter som långa väntetider hade på barn. Socialarbetarna upplevde att de

---

⁴⁴ ”Mulle hyvin sano toi perheen äiti (...) että jos minä tekisin lapselleni pahaan lapseni otettaisiin minulta pois mutta nyt Migri tekee heille pahaan, niinkun tekee, aika ruokottomasti on hoidettu kyllä asioita (A)” – ”Mul tulee tästä mieleen se että välillä sitten tuntuu että sosiaalityön pitäis paikata järjestelmän kohtuuttomuuksia (...) ku puhutaan et onks nyt pätevä sosiaalityöntekijä vai ei niin ei nyt millään että onko nyt pätevä vai ei niin se ei niinku se ei auta siihen et tää järjestelmä on niin karsee joiltain osin (B)” – ”Joo kyllä sitten tarvitaan lastensuojelua ja tarvitaan erikoissairaanhoidoa ja lastenpsykiatria ja muita kun nää on niin traumatisoituu täällä Suomessa (A)”.

behövde sätta plåster på ett system som inte fungerade. Tolkningen är att socialt arbete inom mottagningssystemet syftar till att skydda asylsökande mot själva systemet och problem som förorsakas av den långa väntetiden.

Den sista kommentaren i diskussionsavsnittet ovan lyfter fram den intressanta observationen att särskild utsatthet som den definieras i mottagningslagens 6 § kan uppstå också under väntetiden med medverkan av det ämbetsverk som handlägger asylansökningar. Det gäller inte bara barn utan också vuxna. Man kanske inte faller in i kategorin av ”särskilt utsatt” då man anländer till Finland och söker om asyl, men man kan bli särskilt utsatt senare under processen. Då kan processen ha hunnit långt, och lagens formulering ”de särskilda behoven ska beaktas under hela den tid som ansökan om internationellt skydd behandlas” hamnar i en konstig ljus. Följande kommentar beskriver den här tematiken.

Flera överlappande trauman, att man har trauma från hemlandet och trauma från resan som sen kan man bli traumatiserad här i förläggningen (Nina)⁴⁵

En person kan alltså lida av flera överlappande trauman, av vilka en del har uppstått i hemlandet, en del under resan och en del under den tid personen har varit inom mottagningssystemet. Det skulle ha varit intressant att granska fler situationer där en asylsökande ursprungligen inte betraktades som särskilt utsatt, men som senare under processen börjar må psykiskt så illa att han eller hon kan ses som särskilt utsatt. Psykiska problem som förvärras under processen beror delvis på trauman som träder fram, men också på den utsiktlöshet och depression som den långa väntetiden förorsakar.

Under sammanfattningen av diskussionen talade Tanja om orättvisor som skett tidigare i Finland och som man borde ha reagerat på, men som inte längre kunde åtgärdas. Hon hade känt sig rådlös, eftersom hon inte visste vem hon kunde vända sig till. De andra nickade under inlägget.

Det blev hemskt mycket sånt att nej, så här kan det inte vara, en väldigt maktlös känsla, att det här är alldeles hemskt men jag visste inte att var jag ska alltså, det fanns inte tid för att ta reda på var kan jag ta den här saken

---

⁴⁵ ”Monta päällekkäistä traumaa et siinä on se kotimaan trauma ja matkan trauma ja sitten ne täällä vokissa voi kans traumatisoitua (Nina).

vidare och många saker blev utan rapportering, sådant man borde ha lyft upp och kommer jag inte längre ihop (Tanja)⁴⁶

I slutet av diskussionen ställde jag den femte nyckelfrågan, som handlade om vad de intervjuade tyckte att var strukturellt socialt arbete i deras jobb. Diskrimineringsombudsmannen var den enda instansen som nämndes som en utomstående aktör som man kunde kontakta vid drastiska orättvisor. Fanny tyckte att hon hade en bra utsikt över de effekter som politiska beslut hade haft på gräsrotsnivån och önskade att det skulle vara möjligt att satsa mer på strukturellt socialt arbete. Liina säger nedanför att det känns väldigt svårt att ingripa i sådana kränkningar mot mänskliga rättigheter som har hänt i den organisationen hon själv arbetar för.

Det är väldigt svårt att ingripa i sånt om man upplever att, om det har hänt kränkningar mot mänskliga rättigheter i den anstalten man arbetar för, så väcker det mycket, man vet inte alls vem man borde vända sig till, skulle det vara justitieombudsmannen (...) om förläggningar skulle operera under något annat håll men sen hade man också Migrationsverket och polis, då skulle det vara lättare (Liina)⁴⁷

Kvale och Brinkmann (2014, 191) konstaterar att fokusgruppintervjuer lämpar sig för explorativa studier, eftersom den livliga kollektiva interaktionen kan frambringa mer spontana, expressiva och emotionella uppfattningar än individuella intervjuer. Detta syntes speciellt väl i gruppens prat om asylbeslut. Tre av fem sade att de hade sett undermåliga asylbeslut. Jag frågade hur de visste att besluten de hade sett var dåliga. Det hävdades att motiveringar i besluten kunde vara konstiga eller motiveringarna kunde fattas totalt. Motiveringar i asylbeslut kunde vara konstiga i den meningen att på basis av en beskrivning av en persons asylbehov kunde man tänka sig att personen uppfyllde kriterierna för flyktingstatus, men fick inte ens alternativt skydd. Besluten kunde vara skrivna på oläsbara finska och innehålla text som tydligt var insatt med copy-paste-funktion.

Som avslutande fråga frågade jag deltagarna vad de hade för en önskning angående sitt arbete och vad de skulle vilja förändra i mottagningsystemet. Alla fem sade att de skulle

---

⁴⁶ ”Tuli vastaan hirveesti sellasia et ei tää voi olla näin semmonen niinkun jotenkin voimaton olo että tää on ihan kauheeta mut ei niinkun tiennyt et minne mä tästä niinkun, ei ollut aikaa selvittää et minne mä tästä voin viedä tätä tietoa eteenpäin ja moni asia jäi varmasti raportoimatta eteenpäin mikä ois pitänyt ja nyt ei enää muista (Tanja)”.

⁴⁷ ”On tosi vaikee niinkun puuttuu semmosiin jos kokee et jos on tapahtunut vaikka ihmisoikeusloukkauksia sen tahon alla jolle itse työskentelee niin herää tosi, se, ei yhtään tiedä et mihin niinkun lähtis siis onko se yhdenvertaisuusvaltuutettu (...) siis vastaanottokeskus toimis jonkun muun tahon alla mut sit olis se maahanmuuttovirasto ja poliisi se olis paljon helpompaa (Liina)”.

önska att Migrationsverkets beslut var riktiga, noggrant gjorda och att asylansökningar behandlades under en rimlig tid. Det önskades också att kompetenta personer förde asylsamtal, att man reserverade tillräckligt tid för samtalen och att det användes kompetenta tolkar vid samtalen. Några sade väldigt rättframt att de inte hade tillit till Migrationsverket. Deltagarna konstaterade att det var bra att deras sakkunskap uppskattades och togs till hänsyn mer än förut, men å andra sidan var det obehagligt att tänka på kränkningar som hade hänt tidigare. En av de intervjuade sade att hon under de två senaste åren, 2016 och 2017, hade haft ett stort antal klienter som hon visste att skulle ha behövt något slags ingripande från hennes sida, men ”det var då man inte fick beröra processen”⁴⁸.

Här visade gruppen med kraftiga mm-ljud att de alla tyckte att organisationens linje när det gäller socialarbetarnas roll i asylprocesser hade varit varierande och förvirrande. Man hade tidigare pratat om att numera uppskattade Migrationsverket socialarbetets specialkunskap, men förut hade det varit väldigt klart att man inte på något sätt borde vara delaktig i asylutredningar. Jag bad om fler exempel på växlande organisatoriska politik. Tanja berättade att det kom som en total överraskning för henne att kvinnlig omskärelse kan vara ett skäl att bevilja asyl. Hon tyckte att det var upprörande att fast hon var en erfaren socialarbetare inom verksamhetsområden, var det först under Migrationsverkets utbildning på våren 2018 när hon lärde sig att man ska fråga kvinnor huruvida de har gått igenom omskärelse.

Ni som socialarbetare har säkert berättat det här för klienter och uppmanat dem att ta upp det här, jag har verkligen inte vetat att detta kan ligga som grund för att få asyl, eftersom jag vet flera somaliska kvinnor som har blivit stympade och fått negativa asylbeslut, sen fick jag känslan att det är mitt fel att jag har inte understrukit det här men å andra sidan (...) Migri har nog också vetat när de har intervjuat att det finns nittionio procents sannolikhet att den här operationen har gjorts för den här kvinnan (Tanja)⁴⁹

---

⁴⁸ ”Se oli sitä vaihetta ku ei saanut koskee.”

⁴⁹ Kyllähän te sitten sosiaalityöntekijöinä ootte varmasti tän kertoneet asiakkaalle ja kehottaneet tuomaan esiin, no en oo todellakaan tiennyt et se on turvapaikkaperuste koska tiedän useita kielteisen päätöksen saaneita somalialaisia naisia jotka on silvottu, sit tuli sellanen olo et munko syy se nyt sit on kun mä en oo tätä niinku korostanut mut toisaalta (...) kyllähän Migrikin on tiennyt kun he on haastatellut että yhdeksänkymmenenyhdeksän prosentin todennäköisyydellä että tälle naiselle on tämä operaatio (Tanja).

Kvinnlig omskärelse väckte starka känslor hos gruppen. Liina konstaterar nedan att den institutionen man arbetar för försöker hålla sig undan från ansvaret vad gäller ämbetsverkets egna brister i asylutredningar.

”Och det där är lite att man skyr sitt eget ansvar, att den som för asylsamtal ska kunna fråga om de här sakerna som ligger som grund för asyl, alltså man kan inte ge det till förläggningars socialarbetare (Liina)⁵⁰

En annan länk till asylbesluten är hjälpsystemet för offer för människohandeln. Ämnet diskuteras i det här sammanhanget därför att en del av kritiken mot organisationen gällde byråkrati och systemets svagheter. Det konstaterades att om hjälpsystemet säger att personen blivit offer för människohandel är det mer trovärdigt än om socialarbetaren som jobbar vid förläggningen för fram samma information. Tanja upplevde att ett beslut om personens upptagning i hjälpsystemet medverkar till ett positivt asylbeslut, men uppgifter som socialarbetare för fram inte har en sådan positiv effekt. I sådana fall ansågs hjälpsystemet skapa onödig byråkrati kring mottagningssystemet.

De där ärenden som (...) har flera gånger framfört till Migri har man inte alls beaktat men när hjälpsystemet för offer för människohandel lyfter fram samma sak, då har det stoppat allt och då tänker man att jäså det här kan vara till fördel med asylprocesser och därför lönar det sig att föreslå varenda (Tanja)⁵¹

En annan av de intervjuade såg hjälpsystemet som den faktor som ”vänder skutan”. Med yttrandet ”vända skutan” menade hon att en person skulle ha fått ett negativt asylbeslut och blivit avvisad om personen inte föreslogs till och upptagits i hjälpsystemet. I sådana fall ansågs hjälpsystemet skapa onödig byråkrati kring mottagningssystemet. Själva hjälpsystemet kritiserades för att det var väldigt svårt att få en person upptagen i systemet och för dess speciella position inom mottagningssystemet, eftersom det ansågs att ett likadant hjälpsystem borde finnas också för offer för tortyr och sexuellt våld.

---

⁵⁰ ”Ja vähän niinkun oman vastuun mun mielestä välttelimestä tommonen et kylhän niinkun turvapaikkapuhuttelijan täytyy osota kysyä tollasia asioita jotka on turvapaikkaperusteita et eihän sitä voi niinkun vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijälle (Liina)”.

⁵¹ ”Ne asiat mitä (...) ollaan tuotu moneen kertaan Migrille esiin niin niit ei oo huomioitu mitenkään mut sit kun ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tuo saman asian esiin niin sit onkin niinkun homma pysähtynyt et sit on niinkun ahaa täst voi olla hyötyä turvapaikkaprosessissa et sen takia kannattaa esittää joka ikinen (Tanja)”.

7.5 Tillgång till kommuners service

Eftersom man kan närma sig handlingsutrymme utifrån det som socialarbetare i praktiken gör med asylsökande, var jag vid planeringen av forskningsfrågorna intresserad av situationer där socialarbetare söker kommunens service för sina asylsökande klienter. För nyckelfrågan som gällde handlingsalternativ vid svåra situationer planerade jag en följdfråga om kommuners socialservice. Det var kanske på grund av det sätt som jag formulerade underfrågan om handlingsalternativ vid svåra situationer som diskussion genast gled in på spänningarna i den organisatoriska omgivningen. Det var svårt att byta ämnet till det som i praktiken görs i socialt arbete med asylsökande, så behövde jag återkomma till temat om kommuners socialservice i slutet av intervjun.

I mottagningslagens 25 § konstateras att asylsökande har rätt till socialservice enligt 14 § i socialvårdslagen, om en yrkesutbildad person inom socialvården har bedömt det vara nödvändigt. Enligt mottagningslagens 7 § om ersättning för kostnader betalar Migrationsverket ersättning till kommunens tjänsteproducent för ordnandet av tjänster. Det kom fram i diskussionen att inköp av service ofta nekas av ekonomiska skäl. I praktiken räcker en yrkesutbildad persons beslut aldrig till för att en asylsökande beviljas kommunen socialservice, eftersom föreståndaren för förläggningen ska godkänna varje inköp.

Asylsökandes behov av kommunens service handlar oftast om barnskydd och tjänster som är kopplade till barnskyddet. Här är det på sin plats att understryka att barnskyddsfrågor utgör bara en liten del av allt socialt arbete med asylsökande. Barnskydd och andra sociala tjänster hos kommuner behandlas i avhandlingen eftersom situationer som kräver sökande av tjänster som förläggningen inte själv kan erbjuda är relevanta teman för en analys om det sociala arbetets handlingsutrymme och ställning inom mottagningssystemet. Det som diskuterades i gruppen var att det var möjligt att skaffa familjearbete och hemservice som köpt tjänst, men det var inte ofta föreståndaren för förläggningen godkände inköp av tjänster. Inköp av dessa tjänster handlade om de mest allvarliga fallen.

Inköp av sådana socialtjänster som familjearbete eller hemservice handlade alltid om fall där barnskyddet var delaktigt. På våren 2018 uttalade social- och hälsovårdsministeriet att barnskyddslagen gäller också barn som söker asyl, efter att det hade diskuterats i

offentligheten att barn som söker asyl inte alltid får de social- och hälsovårdstjänster som de är berättigade till enligt lagen (social- och hälsovårdsministeriet 6.3.2018). YLE har också berättat att ansvaret för barnskyddsärenden vid förläggningar ofta bollas mellan myndigheterna (YLE 9.2.2018). Ulla hade några år tidigare varit tvungen att tvista med barnskyddet om ansvarsfrågor och huruvida det var förläggningen eller barnskyddet som skulle ta hand om ett barnskyddsärende.

Ett problem med kommunernas service som nämndes i diskussionen gällde kommuners anställda som utan tvivel var professionella på sitt jobb men som plötsligt inte visste hur de skulle handskas med asylsökande klienter. Exemplet nedan gällde missbrukarvård. En anställd på missbrukarvården verkade tappa sitt tillvägagångssätt då klienten visade sig vara en asylsökande invandrare som behövde ha en tolk vid mötet.

Man tappar tråden helt och hållet eftersom klienten är invandrare och man är inte van vid att använda tolkar och sen frågar de mig vad ska jag göra med den här nu, nå men på samma sätt man gör med alla andra (...) det ska man utgå från (Tanja)⁵²

Ett problem som gällde kommunernas service som alla deltagarna delade gällde dagvård. Dagvård på basis av intervjun verkade vara en specialfråga i socialt arbete med asylsökande. Det ska observeras att trots att dagvård inte är klassificerad som socialservice i lagstiftningen tillämpas ändå mottagningslagens 25 § på situationer där Migrationsverket ersätter kostnader för ett asylsökande barns deltagande i dagvård.

Deltagarnas klientfamiljer kunde ha varit inom mottagningssystemet från och med 2015. Fanny hävdade att dagvården skulle vara behövlig för alla familjer efter så många år i Finland⁵³. Här bör det påpekas att den här studien placerar sig i en ganska speciell tidsperiod. Före 2015 var volymen av asylsökande betydligt mindre och tiden som asylsökande befann sig inom systemet var därför kortare. Ytterligare trädde en förändring

---

⁵² ”Menee ihan puihin siitä että kun tää on maahanmuuttaja ja tulkin käyttö vierasta ja sit niinkun kysyy multa että mitä mun pitäis tän kanssa nyt tehdä, ihan samal lailla kun muidenkin (...) että tästä nyt lähdetään liikkeelle (Tanja)”.

⁵³ En lång väntetid i sig inte kan ligga som grund för att bevilja uppehållstillstånd. Migrationsverket har ändå konstaterat att barnfamiljers långa väntan inför det första asylbeslut kunde motivera beviljandet av uppehållstillstånd (Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille 2018, 36–37). Ändå det att det har upptäckts flera problem i asylutredningarnas kvalitet gör att det är diskutabelt om denna tolkningslinje ska endast tillämpas med familjer som väntar på sitt första beslut.

i utlänningslagens 98 a § om handläggningstider i kraft 20.7.2018, vilket gör att asylbeslut ska enligt huvudregeln fattas inom sex månader från att ansökan har lämnats in⁵⁴.

Fanny ansåg att åren går förbi när barnen inte får delta i småbarnspedagogik. Deltagarna ansåg att det borde bestämmas en tidsgräns efter vilken alla barn skulle ha rätt till dagvård oberoende av om de hade uppehållstillstånd. Fanny hävdade att de asylsökande familjernas rätt till kommunernas service borde vara i det övriga samhällets intresse, eftersom asylsökande föräldrar till exempel kunde gå i skola medan deras barn var i dagvård, och då kunde integration börja innan ett eventuellt uppehållstillstånd. Deltagarna oroade sig för den påverkan som den långa väntan hade på familjer, eftersom en asylsökandes rättsliga ställning inte möjliggör normala relationer till samhället. Som exempel nämndes en ensamstående förälder som hade börjat må sämre i Finland utan möjlighet att behandla sina traumatiska upplevelser. Här blir det igen tydligt hur central utgångspunkt särskild utsatthet är för socialt arbete vid förläggningar.

Man är ensamstående förälder och börjat må ännu mer illa här (...) det finns inga möjligheter att behandla de där sakerna, sen har man ett barn eller flera barn där så ska man stöda föräldraskapet så att mamman ibland får vila lite, eller pappa, så är det och barnet skulle få vara borta och inte alltid titta på sin sorliga förälder (Ulla)⁵⁵

Under detta inlägg gav de andra verbal och tyst bekräftelse. Dagvården ansågs erbjuda det mycket behövliga stödet för föräldraskap för utsatta föräldrar, ge barnet möjlighet att träffa andra barn och möjliggöra att barnet inte hela tiden behövde se på sin förälders ångest. När förläggningar inte kunde ersätta dagvårdskostnader behövde socialarbetarna försöka övertala daghem att ta asylsökande barn till vård på kommunens bekostnad. Det här är ett annat exempel på en koppling som socialt arbete med asylsökande har till företräderskap, som betyder att en företrädare talar för en som har svårt att föra sin egen talan (Payne 2008, 416–417). Några deltagare hade klientfamiljer som hade lyckats få dagvård till sitt barn utan att förläggningsen behövde ersätta kostnaderna.

Ett likadant problem som hade inträffat med hjälpsystemet och som gällde olika påståendens trovärdighet inträffade också i socialarbetarnas försök att få dagvård för barn

---

⁵⁴ Paragrafen lämnar ändå möjligheten att förlänga handläggningstiden till 21 månader.

⁵⁵ ”Ja sit on yksinhuoltajia jotka ehkä on alkanut voimaan täällä vielä huonommin (...) ei oo yhtään niinkun mahdollisuutta käsitellä niitä asioita, sit on joku lapsi siinä tai monta lasta siinä niin kyl se niinkun kyl se vanhemmuus vanhemmuuden tukeminen siinä mielessä että äiti saa välillä vähän levätä tai isä, niin on, ja lapsi pääsis pois siitä että ei aina tarviis siitä murheellista vanhempaa katsoa (Ulla)”.

som ansågs vara i en utsatt ställning. Barnskyddets utlåtande om att ett asylsökande barn skulle behöva dagvård verkade vara mer övertygande än ett utlåtande skrivet av en förläggningens socialarbetare. Några av de intervjuade hade bett barnskyddet skriva ett utlåtande om en familjs omständigheter i syfte att få dagvård för ett barn, eftersom barnskyddets utlåtande ansågs bidra till att förläggningen betalade dagvården som tjänsteinköp. Praktiken kritiserades för dess styvhet.

Ulla berättade om en mamma som var offer för människohandel och som skulle ha behövt dagvård för sitt barn, men utan uppehållstillstånd fick barnet inte delta i dagvården. Svårigheten med att få dagvård till flyktingbarn hade existerat så länge hon hade jobbat inom mottagningsverksamhet. Enligt deltagarna finns det mycket variation mellan kommuner, eftersom i några kommuner får alla flyktingbarn dagvård avgiftsfritt för förläggningen. Tillgång till tjänster beror markant på enskilda förläggningars och kommunens resurser (YLE 9.2.2018). Den viktigaste observationen i diskussionen om kommuners service var att mottagningslagens 25 § om socialservice var villkorligt för förläggningars ekonomi.

8. Sammanfattning och diskussion

I det här kapitlet sammanfattar jag avhandlingens resultat. Eftersom mellanmänsklig växelverkan har en central roll i en analys som bygger på fokusgruppmetoden, kommer jag att hänvisa till samspelet mellan de intervjuade socialarbetarna när det fanns ett särskilt stort samtycke kring en fråga och när en fråga väckte starka känslor. Sammanfattningen avslutas med en kort diskussion kring teoretiska tolkningar som kan göras om socialt arbete inom det finländska mottagningssystemet.

Forskningsfrågan *hurdan är socialarbetarnas handlingsutrymme med asylsökande* kan närmas från tre olika synvinklar. Handlingsutrymme kan förstås som kombination av rutinmässiga uppgifter som främst präglas av mottagningslagens 25 § om socialservice och 6 § om särskilt utsatta personer å ena sidan, och handlingar som har ett mer moraliskt underlag å andra sidan. För det andra kan handlingsutrymme behandlas som en fråga om professionella bedömningar, eftersom socialarbetare kan välja hur de agerar utifrån sitt uppdrag (Svensson m.fl. 2008, 24). För det tredje kan det utrymme som ges uppfattas som växelverkan mellan institutionaliserade ramar och regler och socialarbetarnas handlingar, vilket kan anses konstruera socialarbetare som gräsrotsbyråkrater som utifrån

sitt yrkes specialkunskap kan påverka sina organisatoriska miljöer. Sammanfattningen om det sociala arbetets handlingsutrymme inom mottagningssystemet som presenteras i det här kapitlet innebär de här tre närmandesätten.

Rutinmässiga och moraliska uppgifter, bedömningar samt växelverkan mellan organisationen och socialarbetare är delvis överlappande aspekter i handlingsutrymmet. Bedömningssituationer som de intervjuade socialarbetarna diskuterade gällde formella och moraliska dimensioner i arbetet på det sättet att socialarbetarna kritiskt granskade hur de skulle tillämpa instruktioner om en rutinmässig uppgift, till exempel godkännande eller förnekande av en klients boende i enskild inkvartering. Också ett beslut att utvidga sin formella roll och ta en mer aktiv roll till exempel i rättshjälpsfrågor kräver ett medvetet beslut att överskrida det formella uppdraget. Handlingsutrymme som ett kontinuerligt föränderligt samspel mellan socialarbetare och organisationer relaterar också till bedömningar, eftersom i kompetensen att bedöma rimligheten i olika val ligger möjligheten att påverka organisationens givna utrymme (Svensson m.fl. 2008, 24).

Växelverkan mellan socialarbetare och organisationer i sin tur rör balansgången mellan formella och rutinmässiga uppgifter å ena sidan och moraliska dimensioner av arbetet å andra sidan, eftersom en uppgift kan förändras eller försvinna på grund av socialarbetarnas kritik mot denna uppgift. Gränsen mellan rutinmässiga och moraliska handlingar kunde också fördunklas. Detta hade hänt med socialarbetarnas utlåtanden och redogörelser om en persons asylbehov, eftersom det tidigare inte var accepterat att socialarbetare bidrog till asylprövningar, men Migrationsverket hade börjat uppskatta socialarbetets specialkunskap mer än tidigare och ansett att socialarbetarnas utlåtanden om barnets bästa eller om en utsatt persons situation kan erbjuda sådan information som är relevant för asylbeslut och som inte alltid kan fås vid asylsamtal.

8.1 Växelverkan och det sociala arbetets ställning inom mottagningssystemet

Forskningens underfråga *vad har socialt arbete för roll inom mottagningssystemet* gäller den dynamik som växer ur spänningar mellan det formella uppdraget och det sociala arbetets etik. Dessa spänningar gjorde att socialarbetarna ifrågasatt vissa instruktioner och praxis och försökte påverka dessa praktiker. I några sammanhang förekom det att en del av de intervjuade socialarbetarna hade lyckats ändra praktiker vid sina egna förläggningar. Det är lättare att förändra *godkända praxis* i den förläggningen man arbetar vid än Migrationsverkets riktlinjer som ska tillämpas i alla förläggningar.

Likadana mönster som i Vanna Nordlings forskning kan identifieras i denna studie. De fem intervjuade socialarbetarna utvidgade sina formella uppdrag i syfte att skydda utsatta grupper genom att aktivt delta i rättshjälps- och rättssäkerhetsfrågor eller genom att ta ställning till grunderna för att bevilja asyl. På basis av diskussionen verkade flexibla tolkningar av instruktioner och motstånd mot orimligheter inte automatiskt leda till att de intervjuade socialarbetarna lyckades förändra Migrationsverkets riktlinjer, eftersom socialarbetarna på grund av sin professionella självkänsla kunde bestämma sig för att handla på ett visst sätt utan att be om lov av någon högre chef. Det här gör att socialarbetare främst påverkar godkända praktiker vid sin egen förläggning. På basis av diskussionen är det inte möjligt att bedöma i vilken utsträckning det var tack vare socialarbetarna som vissa praktiker hade förändrats, eftersom fokusgruppsdiskussionen inte lyckades generera mycket diskussion kring växelverkan mellan organisatoriska ramar och socialt arbete.

8.2 Bedömningar om hur och när instruktioner följs

Svar på undersökningens underfråga *hurdana är socialarbetarnas professionella bedömningar inom mottagningssystemet* rör när och hur organisationens regler följs och agerande i situationer där det inte finns anvisningar från Migrationsverket. Dessa situationer var särskilt viktiga för de intervjuade socialarbetarnas uppfattning om sitt arbete. Agerandet vid olika valsituationer kräver kompetens att resonera kring vad som ska göras under betingelser av obestämthet och använda sin skönsbefogenhet (Molander 2011, 320).

Sådana formuleringar som ”särskild utsatthet” eller ”särskilda behov och förhållanden” ger rum för tolkningar, medan instruktioner brukar vara strikt formulerade. Ändå gällde bedömningssituationerna Migrationsverkets instruktioner, medan ingen av deltagarna problematiserade mottagningslagens begrepp. Bedömningar som de intervjuade socialarbetarna gjorde handlade främst om situationer där de avvek från organisationens regler. Avvikelser från officiella regler skedde till exempel när socialarbetarna godkände en persons boende i enskild inkvartering trots att personens boende inte uppfyllde alla kriterier för boende i en privat lägenhet, och att man assisterade med rättshjälps- och rättssäkerhetsfrågor mer än man inom det formella uppdraget förväntades göra. Dessa avvikelser motiverades med en persons särskilt utsatta ställning, vilket gör att

socialarbetarna på sätt och viss *inte* överskred sin formella arbetsroll. Sådana här valsituationer handlade om *hur* organisationens riktlinjer följdes.

Vissa avvikelser från regler motiverades inte med att socialarbetare strävar efter att möta individens särskilda behov och förhållanden, utan man som regel lät bli att sköta någonting man i princip borde ha skött. En av de intervjuade hade inte straffat personer som vägrat att delta i aktiveringsverksamheter genom att sänka deras mottagningspengar, och socialarbetaren från grupphemmet hade inte alls bedömt om unga såg ut som om de kunde vara över 18 år i syfte att rädda ungdomar från rättsmedicinska undersökningar för bestämning av ålder. Fastän bara en person pratade om ekonomiska straff och en annan om rättsmedicinska undersökningar, visade den övriga gruppens starka reaktioner på de här frågorna att det var klart att man som socialarbetare inte kan utföra de här uppgifterna. I dessa situationer handlade bedömningarna om när det var på sin plats att *inte* följa instruktioner.

Vad gäller Migrationsverkets instruktioner som upplevdes som orimliga var det inte alltid fråga om aktivt kognitivt arbete, eftersom även om organisationen förutsatt att instruktionerna följdes som sådana, kunde känslan av att man som socialarbetare inte kunde sköta någon uppgift komma automatiskt utan att socialarbetarna särskilt behövde granska instruktionerna som gavs. Uppgifter som man vägrade göra gällde sänkningar av mottagningspenning i straffande syfte, sändning av ungdomar till rättsmedicinska undersökningar för bestämning av ålder och delgivning av utredningarnas resultat, som inte lägre var en giltig anvisning. Det här motståndet illustrerar hur det sociala arbetets professionella kunskap präglar det vilka handlingar som ses som rimliga och meningsfulla (Svensson m.fl. 2008, 24). Det sociala arbetets yrkesmässiga kunskap tog sig ytterligare uttryck i kritik mot personalens omotiverade maktutövning.

8.3 Rutinmässiga uppgifter och moraliska aspekter av arbetet

Sammanfattningsvis kan det konstateras att arbetets huvudsakliga uppgifter enligt de intervjuade socialarbetarna i hög utsträckning baserar sig på mottagningslagens 6 § om tillämpning av lagen på personer i utsatt ställning och artikel 21 i Europaparlamentets och rådets direktiv om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd. Dessa lagparagrafer präglar vem som ses som särskilt utsatt. De intervjuade socialarbetarna kopplade tydligt sina handlingar till mottagningslagens och direktivets definitioner om särskild utsatthet och använde lagens formuleringar och begrepp i sina

inlägg utan mitt initiativ. Traumatisering, att man är ensamstående förälder eller minderårig eller att man är offer för människohandel, tortyr eller sexuellt våld ansågs förorsaka olika stödbehov. Tvärtom mot vad jag hade spekulerat under planeringen av forskningsfrågorna fanns det inte variation i det hur särskild utsatthet och särskilda behov tolkades.

Såväl en asylsökande persons livshistoria som problem som träder fram under väntetiden leder till att hon eller han blir klient i socialt arbete. Utredning av sociala problem och stöd för att människan ska klara sin vardag nämndes av deltagarna som typiska uppgifter i socialt arbete vid förläggningar. Särskild utsatthet har en koppling till de förhållanden som en person hade innan han eller hon kom till Finland. Utöver dessa bakgrundsfaktorer är problem som uppstår under väntetiden skäl till att en person kommer i kontakt med en socialarbetare. Väntetiden skapar psykiskt illamående och svårigheter som beror på en asylsökande persons svaga rättsliga status, vilket gör att asylsökande kan ha svårigheter med att få det stöd de behöver. Svårigheter med att få dagvård till barn vars förälder lider av psykiska problem visade sig vara en fråga som var relevant för klientgruppen. Det kan konstateras att mottagningslagens 6 § om utsatta grupper gäller de bakgrundsfaktorer som leder till att personen behöver stöd, och mottagningslagens 25 § om socialvård rör problem som uppstår under väntetiden.

Moraliska aspekter i socialt arbete inom mottagningssystemet kom till uttryck i diskussionen om handlingar som socialarbetare utför på klientnivå, organisatorisk nivå och strukturell nivå. På klientnivå kunde moraliska handlingar betyda att socialarbetare i utlåtanden om barnets bästa för fram ett moraliskt ställningstagande om att familjen borde beviljas asyl. På organisatorisk nivå syntes socialarbetarnas moraliska handlingar i att de försökte förändra praxis som ur det sociala arbetets synvinkel ser ut som orimliga, till exempel praktiker kring upphörandet av mottagningstjänster eller ekonomiska straff. De intervjuade socialarbetarna upplevde att det sociala arbetets syfte inom mottagningssystemet är att främja mänskliga och grundläggande rättigheter och ingripa i orättvisor, som är moraliska handlingar på systemnivå.

Skötande av de formella och rutinmässiga uppgifterna kunde försvåras av interna och externa skäl. Ett internt skäl till begränsningar i handlingsutrymmet handlade om 25 § om asylsökandenas rätt till kommuners socialservice, eftersom Migrationsverkets ekonomi

gjorde det svårare att köpa sådana externa tjänster. Externa skäl till störningar i hur de intervjuade socialarbetarna kunde använda sitt handlingsutrymme gällde arbetets moraliska dimensioner. Socialarbetarna kunde ibland känna sig maktlösa inför mottagningssystemet och uppleva att de saknade verktyg att ingripa i orättvisor, till exempel oacceptabelt långa handläggningstider och asylbeslut som verkade vara felaktiga. Riksdagens justitieombudsman nämndes som organ som man kunde kontakta vid drastiska orättvisor. I tabell 1 försöker jag sammanfatta faktorer inom mottagningssystemet som ökar och minskar på handlingsutrymmet i socialt arbete.

Tabell 1. Sammanställning av det sociala arbetets handlingsutrymme inom mottagningssystemet

Det sociala arbetets handlingsutrymme inom mottagningssystemet	Faktorer inom mottagningssystemet som begränsar socialarbetares handlingsutrymme
Att vara på klientens sida och vid behov ifrågasätta organisationens anvisningar	Krav om att socialarbetare ska vara neutrala i prövning av asylbehov
Utlåtanden som ett verktyg att medverka till ett positivt asylbeslut	Utlåtanden möjliggör att en ny asylansökan kan bli utan prövning, utlåtanden kan fungera som gummistämplor
Framförandet av mänskliga och grundläggande rättigheter	Bristfälliga möjligheter att ingripa i orättvisor
Att hjälpa klienten att få ett rättsbiträde, samarbete med biträden	Tidsbristen gör att socialarbetare inte alltid kan vara uppmärksamma på rättssäkerhetsfrågor
Ordandet av tjänster, utnyttjandet av andra organisationers resurser såsom barnskydd eller dagvård (Mottagningslagens 25§ om socialvård)	Rätt till socialservice förhindras av ekonomiska skäl, trots att en yrkesutbildad socialarbetare har bedömt servicen som nödvändig

9. Avslutande kommentarer

Det är dags att utvärdera avhandlingens resultat. Specifikation av ett ämne och omfattning av relevanta frågor kring forskningsämnet är kriterier för en kvalificerad användning av fokusgruppintervjun (Merton et al. 1990; se Liamputtong 2016, kap. 3; 20). Frågeställningen i denna avhandling kunde ha varit mer avgränsad. Jag kunde exempelvis ha fokuserat mer på samspelet mellan institutioner och socialarbetare och socialarbetarnas strategier för att påverka de omgivande institutionerna. En mer avgränsad forskningsfråga skulle ändå ha minskat deltagarnas möjligheter att själva definiera de viktiga aspekterna i sitt arbete. Vad gäller omfattning på de relevanta temana i avhandlingen upplever jag att jag borde ha frågat mer specifikt vad särskilda behov som mottagningslagen hänvisar till egentligen är och vad socialarbetare i praktiken gör för att möta dessa behov. I fokusgruppintervjun låg tyngdpunkten på bakgrundsfaktorer som leder till att man blir kategoriserad som särskilt utsatt i stället för själva behoven. Problemet som uppstod är att utgående från materialet är det inte möjligt att göra en omfattande beskrivning av det sociala arbetets metoder som används med asylsökande, men detta var inte heller ett mål i avhandlingen.

Resultaten i den här avhandlingen är inte generaliserbara till allt socialt arbete inom det finländska mottagningssystemet på grund av att antalet intervjuade var litet och med tanke på att endast tre organisationer som ordnar mottagningstjänster var representerade i studien. Studien visar ändå vilka frågor och problematiker som är relevanta för socialt arbete inom mottagningssystemet. Slutligen kan det konstateras att trots att mottagningssystemet är en rätt speciell praktikkontext för socialt arbete, är problematiken i socialt arbete med asylsökande typiskt i allt socialt arbete. Fokusgruppsdiskussionen i denna studie handlade om motstridigheter mellan organisationens uppdrag och det sociala arbetets yrkesetik, att kryssa mellan organisationens regler och riktlinjer i situationer där särskilda behov och individualiseringskrav överväger kravet om likabehandling och för det tredje kreativ handling under betingelser av obestämthet. De här temana rör allt socialt arbete.

Källförteckning

- Agier, Michel (2017) Tehtaita ei-toivotuille tulijoille. *Le Monde Diplomatique* 5/2017. Suom. Kirsi Kinnunen. 6–7.
- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) (2015) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber, 81–92.
- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskaper*. Ingår i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber. 8–16.
- Angel, Birgitta & Hjern, Anders (2004) *Att möta flyktingar*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlin-Ivanoff, Synneve (2015) *Fokusgruppsdiskussioner*. Ingår i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber. 81–92.
- Darvishpour, Mehrdad & Westin, Charles (red.) (2008) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Europeiska parlamentets statistiker (2014) *A welcoming Europe? Tillgängligt på http://www.europarl.europa.eu/external/html/welcomingeurope/default_en.htm*. Hämtat 1.9.2018.
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Goodhart, Michael E. (red.) (2013) *Human rights: politics and practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Healy, Karen (2005) *Social work theories in context. Creating frameworks for practice*. New York: Palgrave.
- Helsingin kaupunki (2018) *Paperittomiin henkilöihin liittyvät haasteet, palvelutarpeet ja toimenpiteet*. Työryhmän selvitys.
- Humphries, Beth (2004) *An Unacceptable Role for Social Work: Implementing Immigration Policy*. *The British Journal of Social Work*, 34(1), 93–107. Tillgängligt på <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch007>. Hämtat 18.4.2018.
- Ioakimidis, Vasilios (2017) *Editorial*. *International Social Work*, 60(3), 565–567. Tillgängligt på <https://doi.org/10.1177/0020872817701613>. Hämtat 18.4.2018.
- Jarjoura, Katia & Stephan, Rawna (2016) *France: Refugees in Paris*. ARTE Reportage. Tillgängligt på <https://www.arte.tv/en/videos/071852-000-A/france-refugees-in-paris/>. Hämtat 9.9.2018.
- Johansson, Christina (2015) *Svensk invandrings- och flyktingpolitik*. Ingår i Darvishpour, Mehrdad & Westin, Charles (red.) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur. 195–217.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (översättning: Torhell, Sven-Erik) (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Krueger, Richard A. & Casey, Mary Anne (2009) *Focus groups: A practical guide for applied research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- LeCompte, Margaret D. & Goetz, Judith Preissle (1982) Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research*. Vol 52, Issue 1, 31–60. First Published March 1, 1982. Tillgängligt på <https://doi.org/10.3102/00346543052001031>. Hämtat 9.9.2018.
- Liamputtong, Pranee (2011) *Focus Group Methodology: Principles and Practice* (10 paragraphs). London: SAGE Publications Ltd. Tillgängligt på <http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.4135/9781473957657>. Hämtat 12.3.2018.
- Lipsky, Michael ((1980) 2010) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Loescher, Gil (2013) *Human Rights and Forced Migration*. Ingår i Goodhart, Michael E. (red.) *Human rights: politics and practice*. Oxford: Oxford University Press. 217–236.
- Lähteenmäki, Minna (2013) *Lapsi turvapaikanhakijana: Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Tillgängligt på <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8205-4>. Hämtat 18.4.2018.
- Maahanmuuttovirasto (2018) *Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille turvapaikkapäätöksentekoon ja -menettelyyn liittyen*.
- Maahanmuuttovirasto (2017) *Tilastot*.
- Maahanmuuttovirasto (2018) *Turvapaikanhakijoiden vastaanottoyksiköt 6.8.2018*.
- Maahanmuuttovirasto (2018) *Vastaanottokeskusten asukasmäärät: vastaanottokeskusten kapasiteetti_2018-08-06*. Tillgängligt på <https://migri.fi/vastaanottokeskukset>. Hämtat 2.9.2018.
- Masocha, Shepard & Simpson, Murray K. (2011) Developing mental health social work for asylum seekers: A proposed model for practice. *Journal of Social Work*, 12(4), 423–443. Tillgängligt på <https://doi.org/10.1177/1468017310392283>. Hämtat 9.9.2018.
- Mitschke, Diane B & Praetorius, Regina T & Kelly, Don R & Small, Eusebius & Kim, Youn K (2017) Listening to refugees: How traditional mental health interventions may miss the mark. *International Social Work*, 60(3), 588–600. Tillgängligt på <https://doi.org/10.1177/0020872816648256>. Hämtat 9.9.2018.
- Molander, Anders (2011) Efter eget skön: om beslutsfattande i professionellt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift* 4, 320–335. Tillgängligt på <http://journals.lub.lu.se/ojs/index.php/svt/article/download/15721/14204>. Hämtat 18.4.2018.
- Molander, Anders & Grimen, Harald & Oddvar Eriksen, Erik (2012) Professional Discretion and Accountability in the Welfare State. *Journal of Applied Philosophy*, 29(3), 214–230. Tillgängligt på <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2012.00564.x>. Hämtat 16.4.2018.
- Nordling, Vanna (2017) *Destabilising Citizenship Practices? Social work and undocumented migrants in Sweden*. Lund university: Lund. *Dissertations in Social Work* 51. Tillgängling på http://portal.research.lu.se/portal/files/31006289/Destabilising_Citizenship_Practices.pdf. Hämtat 9.9.2018.

Nordman, Marica (2013) Asylrätt i Finland för minderåriga –med särskild tyngdpunkt på ensamkommande barns rättigheter i processen under och efter asylbeslutet. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta. Tillgängligt på <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201705304273>. Hämtat 18.4.2018.

Payne, Malcolm (2008) Modern teoribildning i socialt arbete. Stockholm: Natur och kultur.

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av utlänningslagen och av vissa lagar som har samband med den (2016) RP 32/2016 rd. Tillgängligt på https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/HallituksenEsitys/Sidor/RP_32+2016.aspx. Hämtat 9.9.2018.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2011) Att analysera kvalitativt material. Ingår i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) Handbok i kvalitativa metoder. Malmö: Liber. 220–236.

Repstad, Pål (2009) Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskaper. Malmö: Studentlitteratur.

Saarikkomäki, E. Oljakka, N. Vanto, J. Pirjatanniemi, E. Lavapuro, J. Alvesalo & Kuusi, A (2018) Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Turun yliopisto & Åbo Akademi & Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018.

Skogens, Lisa (2007) Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem? Regel, kunskap och kontext i socialt arbete. Stockholms universitet. Tillgängligt på <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:197726/FULLTEXT01.pdf>. Hämtat 9.9.2018.

Social- och hälsovårdsministeriet (2018) Suomessa suojellaan kaikkia lapsia, myös turvapaikanhakijoita. 6.3.2018. Kolumn, socialrådet Marjo Malja. Tillgängligt på https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomessa-suojellaan-kaikkia-lapsia-myos-turvapaikanhakijoita. Hämtat 12.3.2018.

Stewart, David W. & Shamdasani, Prem N. & Rook, Dennis W (2007) Focus Groups. Theory and practice [10 paragraphs]. Applied Social Research Methods: Focus groups Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. Tillgängligt på <http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.4135/9781412991841>. Hämtat 12.3.2018.

Svensson, K & Johnsson E & Laanemets L. (2008) Handlingsutrymme i socialt arbete. Stockholm: Natur & Kultur.

Valtonen, Kathleen (2008) Social work and migration: immigrant and refugee settlement and integration. Burlington: Ashgate.

Westlund, Ingrid (2009) Hermeneutik. Ingår i Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) Handbok i kvalitativ analys. Stockholm: Liber. 62–80.

Wirsén, Carl Pether (2017) Världens längsta resa. Om ensamkommande unga i Sverige. Gothia Fortbildning.

YLE: Yli 10 lastensuojeluilmoitusta eikä vastausta – kunnat laiminlyövät turvapaikanhakijalasten palveluita laittomasti. 9.2.2018. Tillgängligt på <https://yle.fi/uutiset/3-10064058>. Hämtat 24.3.2018.

UNICEF: Protected on Paper? (2018) An analysis of Nordic country responses to asylum-seeking children.

Bilagor

Bilaga 1: Pyyntö osallistua haastatteluun sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa varten

Olen sosiaalityön maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa ja teen pro gradu -työtäni turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävästä sosiaalityöstä. Haen vastaanottokeskuksista vapaaehtoisia sosiaalityöntekijöitä noin tunnin kestävään fokusryhmähaastatteluun. Haastattelu tapahtuisi toukokuussa jossakin sopivassa tilassa hyvien kulkuyhteyksien varrella oletettavasti virka-ajan ulkopuolella. Työskentelin itse vuonna 2017 lyhyen aikaa sosiaalityöntekijänä Helsingin vastaanottokeskuksessa.

Opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä tietoa siitä, mitä sosiaalityö vastaanottokeskuksissa on ja millaisia ovat sosiaalityöntekijöiden toimintamahdollisuudet turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Opinnäytetyön tarkoitus on tarkastella sosiaalityöntekijöiden toimintamahdollisuuksia vastaanottokeskuksissa siitä näkökulmasta, millaisia ovat tilanteet, joissa sosiaalityöntekijät käyttävät ammatillista harkintaa. Pyydän haastateltavia keskustelemaan ryhmässä siitä, mitä tarkoitetaan turvapaikanhakijoiden erityisillä tarpeilla ja olosuhteilla. Lisäksi tarkoitus on käydä keskustelua siitä, millaisia keinoja vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijöillä on vastata turvapaikanhakijoiden tarpeisiin. Julkisuudessa on käsitelty talven aikana jonkin verran sitä, että vastaanottokeskusten asiakkaiden on ollut vaikea saada kunnan palveluita. Toivon keskusteluun osallistujien jakavan kokemuksiaan siitä, millaisia ovat tilanteet, joissa sosiaalityöntekijän arvion mukaan turvapaikanhakijan tulee saada sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalipalveluja.

Analyysin jälkeen ääninauha tuhoetaan. Yksittäisiä työntekijöitä tai asiakkaita ei voi tutkimusraportista tunnistaa. En tule tutkimusraportissani mainitsemaan, missä vastaanottokeskuksissa haastateltavat työskentelevät.

Bilaga 2: Samtyckesblankett

Suostumuslomake

Osallistun fokusryhmähaastatteluun, joka koskee sosiaalityön toimintamahdollisuuksia vastaanottokeskuksissa. Annan suostumukseni siihen, että Helsingin yliopiston sosiaalityön opiskelija Iris Annala haastattelee minua ja nauhoittaa haastattelun. Annan luvan käyttää haastatteluaineistoa Annalan pro gradu -tutkimuksessa. Tutkimuksen valmistuttua haastattelun äänite hävitetään.

Minulla on oikeus halutessani keskeyttää haastattelu milloin tahansa.

Nimi ja yhteystiedot:

Paikka ja päivämäärä: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Bilaga 3: Intervjufrågor för fokusgruppen

- Miten selittäisitte, mitä sosiaalityö turvapaikanhakijoiden kanssa on jollekin sellaiselle, jolla ei ole aiheesta aikaisempaa tietoa?
- Mikä on vastaanottokeskusten sosiaalityön tarkoitus?
- Mitä ovat erityiset tarpeet ja erityiset olosuhteet, joiden vuoksi turvapaikanhakija-asiakas on asiakkuudessasi?
- Millaisia ovat sellaiset vaikeat tilanteet, jossa pohditte eri toimintavaihtoehtojen välillä?
- Mitä on kontrolli työssänne?
- Millaisia ovat tilanteet, joissa on perusteltua hakea kunnan sosiaalipalveluita erityisten tarpeiden tai olosuhteiden vuoksi?
- Missä tilanteissa olette saaneet muutettua jotakin käytäntöä?
- Mikä teistä on 1) ollut tässä keskustelussa oleellisinta ja 2) mihin haluaisitte vaikuttaa?